...Holst Berch Kollegium

Kirke og Kultur

Indhold:

Redaktør: EIVIND BERGGRAV

Kirke og Kultur utkommer med 1 hefte hver maaned undtagen i juni og august. Abonnement kr. 10,oo pr. aar. Kan bestilles paa postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspeditionen, Raadhusgaten 30 B. Eftertryk av tidsskriftets artikler er forbudt.

HEFTE 8 OKTOBER 1921 28. AARG.

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD. KR.A

KRISTELIG VEKST

Foredrag på Norske studenters kristelige forbunds Roa-møte påsken 1921.

AV S. MICHELET.

«Vekst» — det er et yndlingsbegrep i moderne tænkning. Ti «utvikling» er i moderne tid blit et synspunkt som behersker vor hele videnskap og dermed ogsaa vor populære tænkning. De møter dette utviklingens synspunkt i kosmologien, geologien, biologien, anthropologien, psychologien, sprogvidenskapen og historien, inklusive religionshistorien, kort sagt paa nær sagt alle naturvidenskapens og aandsvidenskapens omraader. Vi kan ikke længer nøie os med at samle fænomenerne, sammenligne og inddele dem, slik som en forgangen tids videnskap gjorde. Vi maa, for at naa dypere forstaaelse, gaa videre til at finde sammenhæng d. v. s. utvikling. Senest er dette skedd i religionsvidenskapen — og navnlig med hensyn til vor egen religion. Og tildels, som vi skal se, av gode grunde. For menneskenes religiøse liv og specielt dets etiske liv foregaar faktisk i paafaldende grad i form av kriser og brudd — omvendelse og anger — og mangler derfor meget av den jevne harmoni som vi pleier forbinde med uttrykkene vekst og utvikling. Allikevel bruker vi med rette disse uttryk ogsaa paa religionens og moralens omraade og taler allesammen om kirkesamfundets og den enkelte personlighets aandelige vekst og utvikling.

Kristelig vekst er altsaa vekst i kristelig henseende, — d. v. s. i religiøs-moralsk henseende.

Lad os ikke, fordi om vi nu taler kristelig, straks forutsætte at det religiøst-moralske er hele menneskelivet eller ialfald burde være det. Det hænder saa almindelig at kristne forutsætter det, f. eks. søndag formiddag, og mener dermed at gjøre Gud en dyrkelse. Bakefter tar de sig en spadsertur, spiser middag o. s. v. Livet har ogsaa andre sider og andre maal — i grunden en uendelig rigdom av maal, krydsende, tildels konkurrerende maal. D. v. s. for vore mennesketanker. Vi føler og aner og skimter tildels ogsaa at der tillike er en uendelig sammenhæng, en høiere enhet.

Men med vor tænkning kan vi ikke gripe denne enhet uten at vi gjør vold paa virkelighetens mangfoldighet. Ti Guds tanker er av en kvalitativt høiere art end vore tanker. Jeg forestiller mig forskjellen i likhet med den som findes mellem to-dimensional og tre-dimensional forestilling. Den tre-dimensionale forestilling — rumsforestillingen — forener i ett en uendelig mangfoldighet av forskjellige to-dimensionale plan.

Men om religion og moral slet ikke er det eneste væsentlige i livet, saa har de dog til maal at gjennemtrænge hele menneskelivet, saaat intet blir utenfor, i uoverensstemmelse med religion og moral, alt blir gjennemsyret av den, saa langt som det overhodet har eller kan faa en religiøs eller moralsk side.

Hvad er saa kristelig vekst?

Det er let nok at svare en del vakre, klare og selvindlysende ord. Det er ogsaa, Gud ske lov, ikke altfor vanskelig at forstaa saa meget av hvad kristelig vekst er, at enhver av os har nok og mere end nok at stræbe efter og at kjæmpe med, om vi vil. Allikevel — selv dette er vanskelig, som i det hele livskunsten er vanskelig. Og søker vi at naa videre i klarhet f. eks. saa langt at vi kan gi os selv svar paa det meget nærliggende og vigtige spørsmaal: vokser jeg, har jeg vokset kristelig, da indser vi snart: i grunden er det overmaade vanskelig at klargjøre hvad kristelig vekst er.

Hvad er i det hele tat livet? — det organiske liv og dets vekst? Vi kjender det hvor vi ser det, vi studerer det og «forstaar» det, og dog, dypest set, vet vi ikke hvad det er.

Hvad er aandslivet? Vi kjender det saa vel, vi vet tusen ting at si om det, og dog — det selv er en gaate for os.

Hvad er sjælen? Og hvad er sjælens sammenhæng med det evige, absolute, med Gud? — eller rettere: Guds sammenhæng med vor sjæl?

Vi taler om at Jesu Kristi person er et mysterium. — Vor egen person og vort eget kristelige liv, vor egen kristelige vekst, eller stilstand, eller hensykning, eller død er like saa vel et mysterium. Det er bare vi som er overfladiske hvis vi ikke ser dette, men bare nøier os med at «forklare» det med uttryk som den hellige aand, syndens og djævelens magt, forsoningen og gjenfødelsen og helliggjørelsen o. s . v. — uttryk som enten just minder om hvor dype og uudgrundelige mysterier det her gjælder, eller ogsaa bare er gloser som vi letvint dække over dybderne med.

La os derfor ikke begynde med disse uttryk, som desværre

saa let blir tvetydige i vor mund. La os begynde saa at si utenfra — saa nær ned til mennneskelivets empiriske overflate som vi kan. Hvorledes forløper kristenlivet?

Vi spør altsaa først: hvad er i store træk kristenlivets forløp? Vi møter i virkeligheten en mangfoldighet av svar. Og særlig vil jeg peke paa to sterkt forskjellige svar. Vi kjender dem kanske bedst under de navn som avdøde sogneprest Klaveness satte paa dem: opdragelseskristendom og vækkelseskristendom. Og gaar vi tilbake i kirkehistorien møter vi de samme svar i utallige avskygninger, dels avløsende hverandre, dels side om side. Men la os ta dem i de avskygninger som vi kjender bedst, i den utpræget eller ensidig sekteriske retning og den utpræget eller ensidig kirkelige.

Det ene syn paa kristenlivet er jo, kort sagt, det: Verden ligger i det onde — og vil aldrig komme til at gjøre andet. Det som det gjælder om er at frelse sin sjæl, omvende sig og bli født paany. Saa skaper Guds naade en ny natur og vilje, og det gode blir let og selvfølgelig — ikke et stræv, men en naturlig livsutfoldelse.

La os først se paa feilene i dette syn. Det urigtige — kristelig urigtige — i det er noget tredobbelt.

I sit syn paa omverdenen kommer det i uoverensstemmelse med kjærligheten — den kjærlighet som haaber alt og aldrig opgir haabet. Derfor viser det sig ogsaa at dette haarde syn pleier at faa undtagelser paa de punkter hvor kjærligheten er særlig sterk fordi der er naturlige baand som forbinder, fremfor alt i forældres syn paa sine barn. — Og derfor er ogsaa interessen svak for kjærlighetens samfundsopgaver, særlig for dem som ikke kan brukes i propagandaøiemed.

Moralsynet er virkelighetsfjernt. Det tar for litet hensyn til moralens haarde virkelighet, som viser at selvfølgelig og naturlig er moralen ikke for de kristne, tvertimot. Der trænges stadig selvovervindelse, seig paapasselighet og omhyggelig tilvænnelse paa alle moralens omraader. Altsaa fører dette syn faktisk til at de kristnes moral blir staaende paa et visst gjennemsnitsstandpunkt som ganske vist er baade «naturlig» og «selvfølgelig», men ikke blir verdens lys og salt. Vanligvis har det ogsaa sin rot i mangel paa livskraftig moralsk idealitet.

Den tredie feil er at frelsesskemaet ikke svarer til livets uoverskuelige, vidunderlige mangfoldighet — og derfor heller ikke

med det nye testamentes mangfoldighet; men det generaliserer enkelte bibelord og enkeltes frelsesoplevelse, som om disse utgjorde det hele.

Dypere set har da dette kristendomssyn heller ikke en fuldt ut levende tro paa at hele verden er Guds skapning, uttryk for hans vilje, hans styrelse, at Gud er i universet, altsaa i jordlivet. Heller ikke paa at Guds veie er høiere end vore veie og sprænger ethvert av vore skemata — paa alle omraader og ikke mindst paa frelsens omraade. Heller ikke paa at moralens idealer er Guds vilje, hans krav, saaledes at det ret forstaat er sandt og kristelig det ord at hvor gode mennesker gaar dér *er* Guds veier. Kort sagt: dette kristendomssyn mangler plads for det som er den sunde gammeltestamentlige bakgrund for den nytestamentlige forkyndelse.

Og dermed føres vi over til det andet syn paa kristenlivets forløp, det som under kirkens og det kristelige hjems opdragelse ligger nærmest: Verden er Guds og samfundet er et kristent samfund — ufuldkomment, men slik at det ufuldkomne baade skal og maa bli stadig bedre. Det som det gjælder om er at tro paa Gud og lyde ham. Hans naade gaar hver morgen ny op over os — tilgivende de syndige som angrer, styrkende de svake, veiledende og kraftgivende. I hans varetækt er vi. Og — hvad enten det falder os let eller tungt — vi skal fylde den plads han har sat os paa i livet og fuldføre de opgaver han har git os.

Men la os se paa feilene i dette syn.

Verden ligger dog faktisk i det onde. Det gjælder baade krigsforbryderne og ententen og folkenes forbund og stortinget og kommunisterne og grossererne og arbeiderne o. s. v. o. s . v. Og ogsaa kirken ligger i det onde, og likesaa vækkelseskristendommens «lille flok»: presteforeningsmøterne og Gjeilomøterne og Kirketidende og Kirkebladet og Studenterforbundet og Fosveien 19 — ja vist er der meget av fint og godt, men det har altid ogsaa sin vrangside. Aa hvor ondt det er, hvergang man ser det onde *i* kirken! Og det værste er at ogsaa vi selv sogner til samme menighet, — at du i grunden, nøgternt set, selv er lite værd i moralsk henseende. Det er ikke hyggelig, naar man har faat graa haar, at se det, at én ligger i det onde. Allikevel — det er endda værre naar det er sandt og én ikke selv ser det.

Og opgaven, den som faar gaa foran alle andre, blir gang paa gang den att frelse sin sjæl. — D. v. s. ikke saadan tat i dogmatisk, «opbyggelig» mening som et rørelsesgrebet slagord, men

ganske enkelt i den mening: verge livet og ikke drukne i det onde og gudløse.

Og derfor blir det nok allikevel sandt, dette med vækkelse og omvendelse og gjenfødelse — bare at man ikke gjør et skema av det. Jeg har lagt merke til hvor ofte det hænder at et revolutionært gjennembrudd kommer senere i kristenlivet naar det ikke er kommet fra først av. Det viser at hvorledes end ellers kristenlivet forløper så vil det ofte ha slike revolutionære omvendelsens kriser, en enkelt eller stundom ogsaa flere. Jeg kunde nævne eksempler som jeg personlig kjender. Jeg kunde peke paa literært gjengivne virkelighetsbilleder, som i boken «Tvivl og Tro» av dansken dr. H. Martensen-Larsen. Ofte er en saadan krise midt i kristenlivet saa dyp baade i sin kamp og i sine virkninger, at vedkommende selv i fuld ærlighet hævder at før denne omvendelse var han slet ikke nogen levende kristen.

Bakefter hadde for dr. Martensen-Larsen syndforlatelsens naade, Gud i Kristus Jesus frelseren og forsoneren, faat en mening og værdi som alt dette ikke hadde hat tidligere — og dermed tillike gjenfødelsen og omvendelsen.

Slik er kristenlivet — saa mangfoldig og rikt i sit forløp. Vi søker forgjæves at samle det hele til tankemæssig enhet (vi kan ikke la det være, fordi vi maa og skal tænke, ogsaa i det religiøse). Men i virkeligheten lykkes det os aldrig at vinde enheten anderledes end i ensidige tilnærmelser. Kun livet selv eier enheten og vinder den altid paany. Men det sker rigtignok paa en høist eiendommelig maate. Det sker derved at livet uavladelig skifter, svinger mellem forskjellige ensidigheter; enheten findes i selve svingningen. Den er bakom, i Gud, ikke i os selv eller i vor erkjendelse.

Slik er kristenlivets forløp. — Hvad er saa kristelig vekst? —

Eller kanske vi naar til et klarere, samlet svar, naar vi tar et andet utgangspunkt og spør efter kristenlivets maal. Hvor ligger dette maal?

La os igjen vogte os for at svare med kjendte gloser og i stedet se paa hvorledes livet praktisk arter sig. Saa ser vi at ogsaa maalet er — ja, i grunden er det vel mangedobbelt. Ialfald ser vi tydelig og klart den dobbelthet at baade vor religion og vor moral har baade et dennesidig, socialt maal og et hinsidig, individuelt, baade at virkeliggjøre Guds virke i denne verden og at

føre de udødelige menneskesjæle frem til tærskelen, dødens tærskel, paa den smale vei som fører til livet.

Sætter en kristen utelukkende det ene av disse maal som sit livsmaal, saa mister han for det første det andet og dernæst tar han skade ogsaa med hensyn til det ene maal han arbeider for. Den som gaar op i det dennesidige maal og glemmer sin sjæl, gaar tilslut op i geskjæftig mas for de mange ting og utmagres aandelig, fordi tilslut ett er fornødent. Og hans arbeide mister dybde og indhold og blir mere og mere værdiløst, ialfald i religiøs og moralsk henseende. Og næsten endnu værre gaar det med den som sætter alt ind paa at frelse sin sjæl og at rense og hellige sit sind, hvad enten han nu gjør som de fleste hos os og flyr paa møter saa han forsømmer dagliglivets plikter, eller han tvertimot i aandelig indesluttethet er optat med sig selv. Ti saaledes ruster kjærligheten, hjertelaget blir uvilkaarlig egoistisk — selv om man ikke likefrem blir selvgod og dømmesyk overfor de andre, tolderne og synderne.

Nei, kun i uadskillelig vekselvirkning kan maalene naaes: kun naar man i kjærlighet glemmer sig selv og ofrer sig selv, vinder man i dypeste mening sig selv. Og kun naar man har stille stunder for sin egen sjæl — eller rettere: for Guds aand, for andagt og meditation, selvbesindelse og selvprøvelse, anger og bøn, kun da har man godt indhold at give til andre og sætte ind i livets opgaver.

De to sider kan ikke skilles. Og dog kan de heller ikke helt forenes i teoretisk enhet av vor tanke. Derfor er det ensidig at se som moralens maal at skaffe lykke; men endnu mere vildledende er det at se som dens maal personlighetskultur. Maalet er dobbelt. Og enheten som vi aner og skimter, kan ikke vi mennesker gi uttryk for anderledes end i ensidige tilnærmelser, idet den ene korrigerer den andens ensidighet, idet livet uavladelig skifter og svinger mellem de forskjellige ensidigheter. Enheten findes i selve svingningen, livets uavladelige svingning. Den er bakom, i det transcendente. Vi finder den i Gud og Guds vilje: vor vilje sat ind i Guds vilje, vor personlighet — i Gud, og vort arbeide — for Gud.

Kristelig vekst er da fremgang henimot dette maal. Nærmest opfattet fra den ene side, som personlighetens vekst (deri ligger en farlig ensidighet). Men ret forstaat forvandler dette indre, personlige synspunkt sig hurtig til det utadvendte, sociale: gjøre bedre tjeneste, ofre sig i kjærlighetens, sandhetens, renhetens,

samfundsgavnets tjeneste. Men dette forvandler sig atter tilbake i det personlige: være fyldt av Guds kjærlighet og renhet, hvor forutsætningerne er troens bønneliv, angerens og bodens frigjørelse fra det onde gjennem syndernes forlatelse av Guds uforskyldte naade, ydmygheten og beskedenheten som følger dermed, renhetens og sandhetens fæstnede vane, kjærlighetens og renhetens harme naar det trænges. Kort sagt: et liv i Guds hellige aand eller et liv i Kristus, kort: et liv i Gud.

Vort praktiske formaal med at studere den kristelige vekst er, som det aller vigtigste, at opnaa slik vekst, ja den størst eller bedst mulige vekst. Og derfor ogsaa at kunne bedømme og maale veksten hos os selv og andre for at vurdere om den er tilfredsstillende og for at kunne fremskynde eller rette veksten.

Til slike maalinger trænger vi maalestok. Men det er allerede klart, at der ikke findes nogen enkelt maalestok som strækker til. Saa det er let at forstaa at livet bruker mere end én maalestok.

Den letvinteste og greieste og derfor nærmestliggende maalestok er de ytre resultater — baade for individer og for foreningsarbeide. Det spørres efter hvad vi har utrettet? Og synes der litet efter arbeidet, saa spørres der utaalmodig om vi ikke faar noget resultat at se. Jo mere utadvendt det kristelige liv er, og jo større kappestriden, arbeidsiveren er, desto mere dominerende blir spørsmaalet efter resultater, helst statistisk paaviselige resultater.

La os her ta illustrationerne fra foreningslivet; enhver av os kan supplere parallelerne i vort eget individuelle liv. Altsaa: hvor mange møter? hvor godt besøk? hvor god stemning og interesse? hvor stort medlemsantal? hvor mange lokalforeninger? hvor mange penge? o. s. v. o. s. v. Hvad samler bedst hus: det opbyggelige, eller det intellektuelt utredende, eller er det kanske mest effektivt istedet at lægge hovedvegten paa det praktiske, f. eks. sociale arbeide?

Naturligvis gir de ytre resultater kun en overfladisk vurdering. En fiks og praktisk ledelse, talere som trækker hus o. lign. kan utrette meget paa overflaten uten at den indre, varige værdi svarer til den øieblikkelige ydre sukces. Det dypestgaaende værdifuldeste arbeide gir maaske netop derfor resultater som modnes langsomt og først senerehen falder i øinene; én saar og en anden høster. De forskjellige tider pleier heller ikke fremby like store vanskeligheter; stundom kan det være større bedrift bare at holde

en sak ovenvande i en vanskelig tid, end at føre den frem til seier i en tid da alt laa gunstig for den.

Dog er det overmaade fristende at forfalde til de ytre resultaters maalestok. Ja selv om man ringeagter den teoretisk, lar man sig dog let praktisk beherske av den.

Den er en stor og meget almindelig fare — baade til at undervurdere det uanselige og til at overvurdere det som gaar storartet, baade til urigtig, syndig motløshet og til syndig stolthet.

Allikevel har de ytre resultater sin betydning. Det er bare galt at kalde dem *resultater.* La os kalde dem *virkemidler.* Vi vil og skal utrette noget, og altsaa trænges virkemidler. Og mange tilhørere — det vil si mange som faar de indtryk taleren gir, hvis han da har noget at gi som disse tilhørere har bruk for og tilegner sig. Mange medlemmer — det er mange muligheter, saasandt dette medlemskap faar positiv værdi i deres liv. Anseelse og indflydelse — det gir en person øket adgang til at utrette noget, saasandt han har noget godt at utrette o. s. v. — Vigtige er derfor de ytre «resultater». Men la os være deres herrer, ikke deres træle, — klokt og hyggelig iagtta og beregne ogsaa disse vore virkemidler med den omhu som — ikke de selv, men sakens værdi kræver av os.

Den andre maalestok er gjerningens virkelige, indre som ytre, vekst.

Det er en herlig ting, naar éen ser — eller synes at se — at det gaar virkelig fremover og arbeidet bærer frugt, og man stanser og ser sig tilbake, sammenligner med tidligere og takker Gud. Det er nær sagt den bedste løn en arbeider kan faa. En slik feststund under gode mennesker hverandre — og hvem av os kan mene andet end at vor himmelske fader ogsaa under os den. La os, naar vi faar den, glæde os hjertelig og ta glæden og det lyse, glade humør som en lykke og en styrkelse.

Dog kun korte feststunder maa det bli, ovenikjøpet i ydmyghet og varlighet. For vi er ikke i himlen, men i ufuldkommenhetens og syndens og farernes land. Ikke at tale om at før eller senere viser der sig mangler og feil, og de lyse resultater synes kanske atter forsvundet. Og den som før sorgløst lot glæden løfte én for høit op, synker bakefter desto dypere ned i mismot. Men ogsaa indbildskheten og hovmodet lurer i denne glæde. — Allikevel: la os glæde os, uten for ængstelig at lete efter grund til betænkelighet eller kritik. Glæden er en av livets store værdier. De kristne skal ikke bare være verdens «lys»,

men ogsaa verdens varme og glæde. Gud sørger nok for at roserne ikke blir uten de torne som trænges.

Vigtigere er det, naar det gaar tungt og frugterne ikke er til at se, at vi da ikke overvurderer denne, alt i alt dog fremdeles utvortes maalestok. At vi da bevarer glæde, holder oppe humøret. Og dersom vi ikke kan det, la os da ialfald mindes det gamle ord om naar vi faster at salve vort hoved og vaske vort ansigt saa vi idetmindste ser glad og hyggelig ut og gjør det lyst og lykkelig for vore omgivelser. Saa meget kan vi ialfald gjøre — og det hjælper utrolig, baade utad og indad.

Men den tredie maalestok — den dypest gripende og vigtigste — peker ikke utad paa gjerningens frugter, men indad mot vor egen videre vekst. At ha vænnet sig av med en feil, at ha vænnet sig til noget godt og vakkert og ædelt, selv om det bare er en liten ting, hvor er ikke det en stor og skjøn glæde. At ha været en Guds tjener og ha faat utført et ærinde tro og vigtig, hvor er ikke det lykkelig.

Og dog, just her, i det værdifuldeste, lurer farerne værst. Der findes ikke engang et speil som kan hjælpe én til mere end enkelte glimt av hvorledes én selv virkelig, upartisk set, ser ut aandelig. Tilmed er disse glimt ofte forstrukket, som gjennem et daarlig glas, ofte flatterende, stundom karrikerende. Det billede man selv har av sig selv, er utvilsomt høist ufuldkomment og feilfuldt. Det kan strække til for at finde og holde retningen i den selvopdragelsens kamp som enhver av os har at føre. Men det er langtfra nok til at man kan se hvorledes man er, hvor langt man er naadd frem.

Gud har ikke villet gi os mere. Og vi skylder ham tak for det. Den som forfalder til selvvurdering og selvbeskuelse, blir just det han ikke vil være, nemlig et unyttig og værdiløst dekadensprodukt uten egte personlighet.

Veksten — vor egen personlige religiøs-moralske vekst — det er tilslut, dypest set, Vorherres hemmelighet, som han har forbeholdt sig selv.

Just de mest dyptskuende religiøse personligheter er umiddelbart klare over at slik er det. For mig, sier apostelen Paulus, har det litet at si at dømmes av eder — korintiere — eller overhovedet av menneskelig domstol; ja, jeg dømmer mig ikke engang selv; ti vel vet jeg intet med mig selv, men dermed er jeg ikke

retfærdiggjort; den som dømmer mig er Herren . . . . . og da skal enhver faa sin ros av Gud (1 Kor. 4,3—5).

Men troen har istedet til sin livsorientering sit axiom, sin forhaandsdom: *Gud* vil det — derfor baade kan og skal det bli virkeliggjort. Guds vilje skal og kan ske. Guds naade og magt og visdom garanterer at saa blir det — baade naar det gjælder samfundet og naar det gjælder én selv, skal og kan det ske som er Guds vilje.

Saa har vi i enkelte korte træk greiet ut hvad vi skal gjøre med spørsmaalet: hvorledes staar det med vor kristelige vekst. Vi har ret og plikt til at spørre og søke svar, finde mange specielle svar paa mange specielle punkter, forat vi skal glæde os og fortsætte videre med vor gjerning eller angre og bedre os, kort sagt for at løse vort livs opgaver. Men dypest set faar vi ikke svar, og skal vi ikke spørre. For dypest set skal vi glemme os selv ,vor egen vekst og vor lille personlighetsspire, glemme os selv og ha Gud i sind, glemme os selv og ofre os for de plikter Gud har sat os til. Glemme det som er bak os og strække os ut efter det som er foran og slik jage mot maalet, sier Paulus. Det som er bak, det er ogsaa hvor langt vi er naadd; det er vore synder og misgrep — tilgivne! — og det er vore seire og utbytte, det er maalestokkene og altsammen. Det som er foran, det er maalet og opgaverne og Guds fremtidige naade og bistand til at naa frem. Og «jage», det vil si gjøre sit yderste, sit bedste just dér hvor enhver av os staar paa vekstens vei; det er det samme som ligger i ordene: Vær fuldkomne! og vær vaakne!

Dermed er vi ogsaa langt paa vei til at svare paa det sidste og vigtigste spørsmaal: hvorledes opnaar vi vekst?

Jeg hadde nær sagt: der gives intet almengyldig svar. Livsveien har mange slyngninger. Og hver eneste av os er forskjellige og skal bli til noget forskjellig og særpræget, saa at livsveien blir ikke for to av os den samme. Mens den ene skal holde mot vest for at komme frem, skal den anden netop holde mot øst. Mens den ene trænger at ta sig selv i kraven og si: hold nu op med al den bansatte sentimentaliteten om Guds naade og kjærlighet og gjør din plikt og skyldighet, — trænger den anden just at faa høre paany det uavladelig misbrukte og dog evig rike, vidunderlige: Frygt ikke, tro kun, alle dine synder er dig forlatte, himmelen er aaben: staa op — og gaa!

Og dog er der noget almengyldig at svare. Svingningerne paa livsveiene og de utallige individuelle forskjelligheter er dog kun variationer i den fælles type, relativt smaa i forhold til typens fællespræg; enheten er likesaa urokkelig som variabiliteten. — Og vekst beror paa to faktorer: livets guddommelige kræfter og arbeide som utføres og utvikler. Kristelig vekst beror paa Guds naade og arbeide i Guds tjeneste, i uavladelig vekselvirkning.

Det hele er saa enkelt og liketil, og hvad der trænger ligger like foran dig, bare ta det op. Men samtidig er det dog overordentlig vanskelig — og skal saa være. Selv naaden er overordentlig vanskelig at faa tak i — nemlig for den som just trænger den. Og arbeidet er det meget vanskelig bare at finde rede i, end si at utføre det. Særlig er det vanskelig for os at finde just de nærmeste, smaa og daglige opgaver. Vi maa likefrem anstrenge os forat faa se idealet speile sig i de smaa og hverdagslige ting. Det maa helst være noget stort og fjernt, slikt som vi møieløst ser som Guds tjeneste, noget «aandelig», i retning av at frelse sjæle og denslags.

I vore tanker og utsyn er vi ofte altfor smaatskaarne og tidbundne, men i vor kristelige pliktfølelse derimot er vi altfor tilbøielige til at overse det smaa. La os lægge vinn paa at naa til det omvendte: bli vidsynte og hensynsløse i tanker og idealer, men omhyggelige i livets smaating.

Tilslut vil jeg bare med et eneste ord nævne, at jeg her ikke har talt om Kristus, om bibelen, om andagter og bønner, om Guds hellige aand. Jeg tænker det er overflødig, fordi vi alle som her er samlet, er klare over den centrale plass alt dette har i denne kristenlivets vekst — paa hvert eneste punkt og i hver eneste side av livsveksten. For bare at peke tilbake paa de allersisste ord: vidsynte — det blir vi ved at fordype os i bibelens syn; og den konkrete omhyggelighet i det smaa lærer vi intetsteds bedre end i Jesu ord.

FRA EN AV DEN NORSKE KIRKES FORPOSTER — I KRIG OG FRED

1. *Læretid.*

Der findes mange maater at reise til og i utlandet paa. Der er den store skare av leilighetsreisende, som kommer for at se og opleve, men ikke for at bo derute. Der er dem, som kommer ut for vort eget lands skyld, vore konsuler, vore sjømandsprester. Der er dem, som drar ut for sin egen skyld, vore forretningsfolk. Og saa er der dem, som drar ut for vedkommende fremmede folks skyld, vore missionærer. Det er de egentlige utvandrere. Der kunde skrives meget om missionslivets eiendommelige psykologi. Sikkert er, at det er dette brudd med vort eget hjem, denne utreise fra vore egne tilvante forutsætninger, som sætter os missionærer istand til senerehen med erfaringens myndighet og ret at kalde andre mennesker til at bryte med deres aandelige hjemstavn. Vi maa komme vor hjord imøte: «Jeg har forlatt mit, forlat nu du dit, saa der i møtepunktet kan tændes en gnist til nyt liv!» Hele missionslivets hemmelighet gjemmer sig i frugtbargjørelsen av dette dobbeltbrudd, denne dobbeltomvendelse: «Jeg til dig, og du til mig.»

Da den store ildprøve brøt ind over verden, hadde nedskriveren herav allerede i tolv aar prøvet at leve dette liv. Barneskoene var omsider traatt ut. Og det var dette, som var godt for det, der siden skulde komme. Det hadde allerede da været et rikt liv, fuldt av sydens sommersol og klarhet, men ogsaa av dype skygger.

Det var en forholdsvis stille tid paa Balkanhalvøen, da jeg kom ut i de første dage av 1902. Fem aar i forveien hadde grækerne faat sine grundige bank av tyrkerne. I Makedonien lekte tyrkerne sin vanlige lek med stormagternes utsendinger; der blev daglig myrdet litt og plyndret litt av tyrkiske «zaptieh» og bulgarske og græske «komitadsjis», men ikke utenfor det almindelige. I Serbien blev kong Alexander og dronning Draga tat avdage sommeren 1903. Det blev fort gjort, og vakte ellers ingen bevægelse, hverken i Serbien eller andetsteds.

Først i 1907 begyndte der at vise sig tegn til dypere uro: det var det korte, men yderst iltre bondeoprør i Rumænien. Det var ogsaa første — men ikke siste — gang, man fik se menneskers blod flyte i rendestenene i Galatz. — Og nu gik det slag i slag. I 1908 den første revolution i Konstantinopel, og Bulgariens uavhængighetserklæring kort efter. I 1909 den anden tyrkiske revolution, som jeg desværre kom nogen dage for sent til at opleve. Og fra 1912 av og indtil denne stund har vi uavbrutt hat aapen krig dernede: først den tyrkisk-italienske krig, som ikke var formelig avsluttet, da Balkankrigen begyndte aaret efter. Og knapt var den gjennemkjæmpet, førend verdenskrigen brøt løs, som to aar senere skulde bringe vort hjem og vor engere arbeidsmark like ind i ildlinjen, ind under tyskernes kanoner.

Dette var læretidens ydre gang.

Og saa den indre? Ja, der er den lange endeløse række av ansigter og menneskeliv og menneskeskjæbner, høi og lav, rik og fattig, fra næsten alle folkeslag i Europa og mange av Asiens, med livet blandt og for jøderne som hjertepunkt, folk man har lært at kjende og undertiden har kunnet være noget for baade i glæde og sorg, i med- og motgang. Dette er missionslivets store privilegium, at man iagttar og oplever hændelserne og menneskene indenfra, enten det saa har gjældt en times bordkonversation om utgravningerne i Troja med ingen mindre end Elevtherios Venizelos, eller en spaakjærring i Konstantinopel av ubestemmelig herkomst eller vore egne arbeidsslitte og sjæleslitte rumænske jøder, eller for at holde sig til det kirkelige omraade — romerske dominikanere og græske arkimandriter! Og alt dette med den stadige, sterke og levende underbevissthet at staa paa forpost for hjemlandets kristendom.

Saa er det kanske ikke saa underlig, om det ønske kan opstaa at opleve noget av dette paany i en saadan form, at de derhjemme kan faa noget igjen for det ogsaa utenfor deres kreds, som er specielt interessert enten i Israelsmissionen eller Sjømandsmissionen.

2. *Motsætninger og deres utnyttelse.*

Nationer som mennesker kan deles i to slags: meddelende og mottagende. Og vedkommendes kulturtrin blir at bedømme væsentlig efter dette: i hvilken grad man er mottagende eller meddelende, i hvilken grad det ene eller det andet overveier. Ganske nøitralt kan intet menneskelig liv være, likesaa litt som der fin-

des noget liv paa denne jord, som er udelukkende givende eller udelukkende mottagende. Vi kan ikke aande og bevæge os mellem vore medmennesker, ikke et øieblik, uten at der utgaar fra os eller optages i os en indflydelse.

Det er dette, som missionsgjerningen, den religiøse som den kulturelle, utnytter, utdyper, indordner under sine bevisste formaal.

Det er i den moderne verden tre folk, hos hvem den givende evne har været den altoverveiende, engelskmændene, franskmændene og tyskerne, — i den grad givende, at ingen aandsarbeider kan komme utenom nogen av dem, hvis hans gjerning skal ha varighet. De har nemlig en ganske forskjellig maate at meddele sig paa.

Forrest blandt alle givende folk staar tyskerne. De er i den grad givende, at hele deres eksistens, politisk som kulturelt, staar og falder med, at de faar lov til uhindret og ubegrænset at meddele sig til andre folk. De er mere end «glade givere», de er likefrem «paatrængende givere» — med sine varer, med sine tanker, med sine synspunkter — i en saadan grad, at de derved altfor ofte gjør likefrem uret mot sig selv. Man blir ikke kvit dem. Til gjengjæld er deres mottagende evne utrolig litet utviklet: de opmagasinerer mere end de optar.

Franskmændene igjen er meget «uglade» givere, og det i mere end én henseende. Det er et økonomisk anlagt folk, uvillig til at røre sig utenfor sin egen verden, som de elsker, med en eiendommelig tør, klar, nøktern kjærlighet. Hvad man vil faa ut av dem, maa hentes hos dem selv, og det er ikke uten adskillig møie og besvær.

Det er denne overvættes villighet til at gi paa den ene side og denne overvættes skyhet for at gi paa den anden, som utgjør tyskernes styrke og franskmændenes svakhet.

Engelskmændene igjen er «likeglade» givere. De ødsler med det, de har at meddele, ubevisst, ofte overmodig. Men der er ogsaa noget andet, som væsentlig skiller dem fra de to andre. Baade tyskere og franskmænd er folk, hvis rigdomme aapner sig utad. De gir os praktiske livsidealer, karakterutformninger, hvor de andre gir os stof og midler for tænkning og videnskap.

Disse tre er det, som deler verden mellem sig. Hver av dem har sine adepter, sine tilhængere, og bygger livet efter sine forskjellige principper: den latinske, den tysk-germanske, den angelsaksiske stil.

Kanske ingensteds i hele verden kommer disse motsætninger i saa nær berøring med hinanden, og derfor ogsaa i saa hidsig konflikt, som paa Balkanhalvøen, og den, som er kaldet til at utføre et aandens arbeide derute, blir derfor snart nok stillet overfor det spørsmaal, hvilken av disse givende linjer, han vil bygge paa, hvilken eller hvilke av disse kulturtyper han tror bedst at kunne realisere.

Balkanfolkene er kun litet vant med individuel tænkning. Deres aandelige liv, baade religiøst og politisk seet, er kollektivt. Racen er sterkere end den enkelte. Hos de skandinaviske folk, og særlig hos nordmændene, er det stik motsatte tilfældet. Hos os er der knapt nogen, som for alvor spør efter race og avstamning; hos os er det individet, som er det avgjørende, den enkeltes utvikling, som hovedsagelig betones. Naar derfor en nordmand kommer ut i denne brogede ikke *menneske*vrimmel, men *folke*vrimmel, da kan han kun litet utrette ved sin norskhet alene; for at faa tag og fast fot blandt folket maa han træde ind i de store kulturindflydelsers tjeneste, hvilket ikke hindrer, at han indenfor denne begrænsning nok kan faa bruk for sin norske uavhængighet: det gjælder at beherske de store kulturfolks arbeidsmetoder uten at beherskes av dem. — Han kommer ut i den tanke, at det gjælder at frelse menneskesjæle, og finder, at der herute knapt er nogen, som ved eller tænker paa, at han har en egen sjæl, hvorimot han finder foran sig et arbeide for at hævde og frelse folkesjælene, som han til en begyndelse knapt forstaar.

Det er tyskerne, som først har opdaget orienten, baade den europæiske og den asiatiske, baade den «nære» og «fjerne» orient. Engelskmændene har stiftet riker og herredømmer herute. Franskmændene har sat sit eiendommelige præg paa meget av Østens, især det europæiske Østens, intellektuelle liv. Men det er først tyskerne, som har forsøkt at forstaa orienten. Den ikke just altid meget taktfulde politik, som har ligget bak, hører ikke hit. Dersom man ikke klarer at holde sine øine aapne og se, hvor faren truer ens indre og ydre selvstændighet, saa faar man skylde sig selv. Det er hverken tyskernes eller engelskmændenes skyld, men udelukkende ens egen. Et typisk tysk verk var Bagdadbanen. Dens politiske hensigt var klar nok. Men det kulturelle arbeide, som blev utført i forbindelse dermed, paa arkæologiens, filologiens, naturvidenskabeligt, ja like til religiøst-teologisk omraade, kan ikke anerkjendes med dyp nok ærbødighet.

Den, som vilde utrette noget derute, maatte derfor ubetinget

gaa ind i dette tyskernes kulturverk. Det blev ogsaa mere og mere de, som kom til at repræsentere protestantismens sak. Den engelske indflydelse begrænsede sig mere og mere til enkelte missionskolonier med jødemission som ledende tanke. Hvor den angelsaksiske aand søkte at gjøre sig gjældende i videre kredser, var det i sin amerikanske form, særlig ved høiskolerne i Konstantinopel og Beiruth. En hel række av statsmænd og embedsmænd i næsten alle Balkanlande har denne missionsvirksomhet at takke for, hvad de har utrettet. Men hvad folket i sin almindelighet saa av protestantismen, var gjennem de tyske eller tysktalende kolonier av haandverkere eller smaa forretningsfolk, som var spredt utover landene. Og særlig var der en stor forskjel paa engelskmændene og tyskerne; de første søkte at hæve sine venner og tilhængere op til sit standpunkt, sit sprog, sin tankegang, selv der hvor det slet ikke passet. Men tyskerne talte de indfødtes sprog. Og derfor fik man som missionær begynde med at gaa i skole hos dem, og først siden efterhvert arbeide sig ind i den angelsaksiske selvhævdelse.

Den franske indflydelse er den, en missionær derute sist kommer i berøring med, og det først i samme grad, som han selv faar adgang til kredser, der ikke staar aapne for hvemsomhelst. Den tyske filosof Fichtes søn har i fortalen til den franske utgave av et av faderens verker uttrykt sig saaledes: «Det som udmerker franskmændenes videnskabelige arbeide er deres klarhet, tankens harmoniske utførelse, uttrykkets strenge nøiagtighet, definitionernes bestemthet, — — de har ikke sin like i at kunne bedømme en tankegangs klarhet.» Eller som en anden forfatter har uttrykt det: «For at en idé skal kunne utbrede sig i verden, maa den passere Frankrike, bli gjennemtænkt der, faa uttryk der.» Allerede sproget gjør meget; ti det er fransk, som har overtat latinens rolle i verden, og fransk er og blir orientens europæiske yndlingssprog. Men ogsaa fransk tænkning. Den ungtyrkiske bevægelse var i religiøs henseende ikke muhammedansk, men positivistisk. Det var Auguste Comtes «Katekisme» og ikke Koranen. som var deres religiøse lærebok, og det er i national henseende deri, at deres svakhet har ligget.

Ogsaa nordmændene hører til de meget givende folkeslag. Vor missionsgjerning utover verden er det bedste bevis paa, hvilken ubetvingelig trang vi har til at gjøre en indsats ogsaa vi i folkenes liv. Og selv om det ikke er et originalt tankeliv, vi har at sætte ind, selvom vi ikke har andet at drive igjennem end det, vi

selv har erhvervet hos andre, saa er ikke derfor vor indsats mindre betydelig. Det er de smaa nationers lod at maatte arbeide paa den maate. Men hvilken moralsk og intellektuel kraft der kan ligge i dette at gaa til en saadan kamp ut fra et av disse smaa folks forutsætninger, det lønner det sig rikelig at gjennemleve, hvor bittert det end ofte kan føles at staa alene uten noget sterkt og levende eget miliø at støtte sig til i det daglige liv.

3. *Balkanhalvøens religiøse forutsætninger.*

Der er tre slags religiøst liv man finder i Balkanlandene: kristeligt, muhammedansk og jødisk. I alle Balkanlandene finder man dem alle tre, mere eller mindre utpræget.

Den nationale kristendomsform er den byzantinske. Romerkirken optræder kun som missionskirke. Det er kun i Albanien, at en nævneværdig del av befolkningen er romerske katoliker, og ogsaa dette er et resultat av paavirkning utenfra, av den halvt politiske, halvt religiøse propaganda, som fra østerrigsk hold blev drevet i disse lande. Ellers er jo hele halvøen vel besaadd med katolske missionsstationer, hospitaler og nonneklostre, mest tilhørende franske ordener. De vinder stadig endel proselyter, især blandt de høiere klasser, men arbeider for meget ovenfra, om ikke altid blandt de fornemme, saa ialfald de rike og velstaaende, til at kunne faa noget varig tag paa folkene selv.

Meget interessant er det at lære at kjende de forskjellige kristendomsformers psykologi under disse forhold, hvor de kommer hinanden saa nær ind paa livet.

Svagest utpræget er i den henseende protestantismen. Den opløser sig altfor let i formløs enkeltmandsreligiøsitet, som meget snart slet ikke er nogen religiøsitet mere. Under trykket av det politiske press, av den nytyske politiske kultur, som den blev brukt til at formidle, mistet den sin egentlige religiøse karakter mere og mere, og trues med hel opløsning nu, da den rigs-tyske indflydelse faldt bort under og efter krigen. Protestantismen i utlandet er overhodet noget ganske andet end vor skandinaviske statskirkeprotestantisme; den er mere intellektualistisk, men ogsaa mere negativ, mere protesterende. Det er derfor ogsaa den eneste kristendomsform, som har nogen chanser for at virke paa jøderne, og det er ogsaa kun paa dem den kan virke. Paa den græske eller romerske befolkning har den ingen indflydelse.

Katolicismen derimot er utpræget samfundkristendom. Der for-

langes ikke saa meget av den enkelte. Derfor har ogsaa den enkelte mere nytte og glæde av sit kirkesamfund end vi har, ialfald i Norge. For ikke saa længe siden talte jeg med en ung, forresten noksaa fritænkerisk katolik om dette. Han er ganske vel kjendt med schweizisk protestantisme. Samtalen gjaldt kirkegaardene og kirkegaardsbesøk, og han sa meget træffende: «I protestanter besøker gravene for at smykke dem med blomster; saa sitter I der en stund kanske og gaar hjem igjen. Hvad I tænker derved, skjønner jeg ikke. Vi derimot holder andagt ved vore grave, selv jeg, som igrunden er en tviler. Vi ber for vore døde og dermed for os selv.» Og det er saa sandt som det er sagt. Det er det dype liturgiske menighetspræg, som gjør katolicismen til, hvad den egentlig er. Ogsaa den, som i sig selv ingenting er, støtter og trygger sig til sin kirkes tro og søker sin frelse i den. Katolicismen er demokratisk efter selve sit væsen, mens protestantismen er aristokratisk, selv der hvor den er mest folkelig.

Imidlertid er der stor forskjel paa den occidentalske og de orientalske kirkers katolicisme. For det første, hvad deres politiske holdning angaar. Romerkirken er og vil være international, og driver derfor ikke bare politik (hvad vel ingen kirke kan undgaa), men diplomati. Men alt kristelig diplomati er en tvilsom vare, og det romerske diplomati er ikke just nogen undtagelse. De østerlandske kirker driver ogsaa politik, men i strengt national aand. I Frankrike og Tyskland gik presterne ogsaa i krigen, men som soldater og officerer i sit lands armé. Men under Balkankonflikterne i Makedonien, i Bulgarien, i Montenegro, saa man presterne gaa foran i guerillakrigen, væbnet til tænderne og i fuld prestedragt.

Men ogsaa Østens katolske fromhet er anderledes end Vestens. Der er noget mere naturlig, menneskelig ved den. Intet kan være aapnere, friere, venligere end de orientalske klostre. I motsætning til den romerske katolicismes mystik er der et fatalistisk drag over byzantismen, som uten tvil er fremkaldt dels ved berøringen med Islam og dels ved de uavladelige krige og feider, som karakteriserer disse folks liv og historie. Den rumænske nationalkirke er den eneste, som i den senere tid har søkt nærmere berøring med moderne teologi, særlig da tysk, mens grækerne i Konstantinopel og Grækenland har søkt endel tilslutning hos anglikanske kirkeidealer, dette dog mest for at støtte sin egen nationalpolitik. Men folkefromheten er ikke berørt derav, og det er næsten at ønske, at den ikke blir det for snart. — Krigen var just be-

gyndt for os i 1916. Vi stod i en liten rumænsk kystby, midt inde i en skare mennesker, mænd, kvinder og barn, mindst to hundrede sjæle, trængt sammen «som sild i en tønde» foran jernbanestationen for at faa billetter med et tog som skulde bringe os bort fra den allerede dømte by. I to timer hadde vi alt ventet paa, at billetlukerne skulde aapnes. Da kommer igjen de fiendtlige flyvemaskiner. Og for vore øine blir en stakkars vognmand med begge sine hester og sit kjøretøi truffet av en bombe. Sprængstykkerne pep i luften over os. Fra mængden steg der som et dypt, tungt suk. Men intet skrik, ingen panik, bare alle, alle gjorde korsets tegn gang paa gang, gang paa gang, og trykket sig tættere sammen. Og vi visste, at det var jernbanestationen man vilde træffe. Det er Østens folkefromhet. Den gjør ialfald sterk mot døden.

Muhammedanismen gjør man bekjendtskap med ikke bare i Tyrkiet selv, men over hele halvøen, og det heller ikke bare ved de tyrkiske befolkningselementer, man endnu overalt finder, men ogsaa ved det merke den har sat paa livet i det hele tat. Paa gamle kirker ser man endnu en omvendt halvmaane under korset paa kirketaarnet som symbol paa kristendommens seier.

Den tyrkiske muhammedanisme ytrer sig forøvrig endel anderledes end den arabiske. Tyrkerne er ikke noget kulturfolk som araberne. Men de er snillere, roligere, paalideligere end disse. Man kan stole paa tyrkerne, baade i god og ond forstand, men paa araberne aldrig. Arabisk muhammedanisme er spekulativ anlagt, tyrkernes er drømmende. Det er en hvile at være sammen med dem.

Og indfiltret i alt dette andet finder man saa jøderne og jødedommen, ogsaa den tvedelt i store grupper, den spanske og den polske. Ogsaa jødedommen paa Balkanhalvøen har naturligvis formet sig efter omgivelserne og forholdene; den er mere ritualistisk og mindre intellektuelt anlagt end andetsteds. Den rumænsk-jødiske haandverkertype er noget helt for sig selv.

I al sin sønderrevethet og hjælpeløshet har ogsaa Balkanhalvøens folk noget at gi den, der kommer ut for at leve blandt dem. De har alle vundet i aandelig bevissthet gjennem krigen samtidig som tilliden til de store europæiske kulturfolk er svækket. Ved de par hundreder eller tusener av halv-orientaliserte engelskmænd, franskmænd og tyskere, som levet dernede før krigen, fik folkene kun et halvt indtryk av occidentens liv, og den ungdom man derfra hadde sendt ind til de gamle kulturcentrer for at lære og studere, var dels neppe upartiske dommere over, hvad de hadde set og opfattet

i utlandet, og dels er andenhaandskjendskap til fremmede verdener, saadan som slike stipendiater eller turister kunde formidle det, dog altid uklart, uten liv. Ganske anderledes blev det da man gjennem krigen fik de fremmede armeer ind paa livet av sig, og fik se, hvordan alle disse mennesker levet og tænkte, arbeidet og moret sig, naar de var for sig selv. En saadan invasionsarmé er jo som et helt litet utflyttet Tyskland eller Rusland eller Frankrike eller England, hvor alle dannelsestrin, alle livsstillinger har sine repræsentanter, selv folk, som hjemme hos sig selv knapt er vant til at sætte foten utenfor sin stuedør. Verdenskrigen har forsaavidt hat en umaadelig nivellerende betydning. Og alle de gamle kulturfolk har tapt mere, end man endnu kanske aner, ved det nærmere bekjendtskap, folkene derved stiftet med dem. —

Det er Vestens kunstige idealisme, opskrudde idealer, som har faat et støt, luksuslivet, baade materielt og aandelig og religiøst. Man har seet og forstaat, hvor litet brukbart i nød og slit det er, meget av det som optar vore interesser, og som vi synes, vi ikke kan greie os uten. Hvad er hele den russiske bolsjevisme i sin dypeste og alvorligste tendens andet end en protest mot de vestlige kunstsamfund! Der ulmer paa hele Balkanhalvøen efter krigen en særegen slags bolsjevisme, som ikke ubetinget er revolutionær, som i denne stund med aapne sind og tanker følger begivenheterne i Rusland for at lære av dem, — og saa anvende dem.

(Mere).

p. t. Neuilly-sur-Seine, 22de september 1921.

Gisle Johnson.

KRISTENDOMMENS ANVENDELSE PAA DET SOCIALE, NATIONALE OG INTERNATIONALE LIV

Af dr. *Charles Gore*[1], tidligere biskop af Oxford.

Frit bearbeidet af sognepræst RICHARD THOMSEN, København.

Naar vi taler om at anvende kristendommen paa livets store praktiske spørgsmaal, da maa dette ikke forstaaes, som om kristendommen er en filosofi eller et tankesæt, der kan opfattes med forstanden og derpaa bringes til anvendelse paa livet; nej kristendom er i første række *et liv*. Baade Paulus og Johannes kalder den: *et livets ord* (Filip 2, 16, Johs. 1, 1) d. v. s.: et guddommelige budskab til mennesker om, hvorledes de skal leve dette liv (Ap. G. 5, 20). Andetsteds i vor bibel kaldes kristendommen for *vejen*, d. v. s. en paalidelig vejledning om, hvorledes den skal gaa frem, der elsker livet og vil se gode dage (Ap. G. 9, 2. 19, 9, 23. 24, 22 jfr. 2, 28. 16, 17. Luk. 20, 21. Johs. 14, 6. 2. Pet. 2, 21).

Denne praktiske eller moralske opfattelse af religionen er karakteristisk for bibelen og har sine rødder i *profeternes lære*. Disse gav sig ikke af med at bevise Guds tilværelse, thi ingen tvivlede derom indenfor Israels folk; ej heller tvivlede man om, at Jahve beskyttede sit folk og gjennem prest og seer vejledede det, naar det stod overfor vanskeligheder. Til gengæld havde folket forpligtelser overfor Jahve, og disse bestod væsentlig i at vise ham en vis dyrkelse; Jahve maatte have sine ofre. Hvad der var imod

---

*) Charles Gore er 68 år gammel nu, men hans navn er oftere på engelskmenns tunge nu enn da han enda stod som biskop av Oxford. (Tidligere hadde han været biskop både i Worcester og Birmingham). Han er en av de lærdeste engelske biskoper og en meget utpræget, næsten steil karakter. Han har nærmet sig mer og mer til det praktiske liv, og da han tok avskjed fra sitt høie embede for 3 år siden, var det for å ofre sig for sociale studier og for preken. Som biskopelig kirkehøvding gjorde han sterkt inntrykk da han som anglikanernes fører satte sitt præg på enings-konferencen «For Faith and Order» i Genf ifjor. Red.

Jahves villie maatte undgaas, ellers ramtes man af Jahves vrede. Men hele denne religion havde kun lidt at gjøre med moral; og usædelighed, drukkenskab, bedrageri og undertrykkelse af de fattige kunde godt bestaa sammen med den. Israels religion var snarere *en kultus end en livets vej;* den var i virkeligheden ikke synderlig forskellig fra de omgivende hedenske folkeslags religion, der jo var en slet og ret naturdyrkelse, og derfor ganske ligegyldig for moralen eller positivt umoralsk. Tempelgang og ofringer kunde meget vel forenes med denne religion.

I 400 aar protesterede profeterne mod en saadan religion og fik da ogsaa tilsidst visse moralske principper slaaet fast i folkets bevidsthed. Profeterne vilde ikke give folket *en ny religion,* men kun føre det tilbage til *den sande religion,* saadan som denne første gang blev aabenbaret for folket, da Jahve sluttet sin pagt med det gennem Moses.

Det var revolutionære og upopulære strænge, profeterne slog paa. De sagde ligefrem, at Jahve afskyede folkets kultus. Folket kunde kun stole paa Gud, hvis de levede et retfærdigt, maadeholdent og rent liv og først og sidst øvede social retfærdighed, barmhjærtighed mod de fattige og ærlighed i forretning. Profeterne sejrede tilsidst, og efter fangenskabet stod det fast for folket som et dogme *at religionen først angaar moral og ikke først spekulative sandheder eller ceremoniel kultus.*

Jesus af Nasareth *stillede sig solidarisk med profeterne,* hvilket løvrigt ogsaa Døberen Johannes havde gjort. Der var nemlig god grund til at genopfriske det profetiske budskab; thi Farisæismen havde glemt at handle retfærdigt, at elske barmhjærtighed og at vandre ydmygt med sin Gud.

Derfor uttalte Herren de strænge domme over de religiøse lederes gerrighed, som han kaldte mammonsdyrkelse, deres hykleri og udvorteshed, deres hovmod, uretfærdighed og mangel paa barmhjærtighed. Alt dette var i Jesu øjne udslag af en falsk religion, og han vilde nu lære dem Guds vej i sandhed. Men denne vej er *ydmyghed, frigjorthed, sagtmodighed, renhed, retfærdighed, kærlighed, medfølelse og selvopofrelse* Et særlig træk i det nye liv, Jesus bringer, er dette, at der ikke er *forskel paa kødets og aandens synder.* I Jesu øjne er usædelighed og drukkenskab ikke værre synder end gerrighed, hovmod, udvorteshed, hykleri og mangel paa brodersind. Den religion, Jesus bringer, er en vej, en maade at leve paa. Selvfølgelig havde Jesu religion en teologisk baggrund; Jesus vidste nemlig, at til syvende og sidst vil menne-

skenes opførsel overfor deres medmennesker være afhængig af deres tro paa Gud. Følgelig talte han om Guds retfærdighed, om den uoprettelige ulykke, synd kan føre med sig og om Guds vrede over uretfærdighed og forsømmelse af de smaa. *Jesu lære var en genoplivelse af profeternes strænge lære, kun at han fremhævede Guds kærlighed,* idet han lærte os at kalde Gud vor fader, især de smaa og undertryktes fader. I virkeligheden var der intet, Jesus i den grad arbejdede paa, som at give mennesker et sandt billede af Gud. Alligevel er det ikke i første række en lære om Gud og den usynlige verden, Jesus tilbyder mennesker, for at denne skal gribes af forstanden og senere bringes til anvendelse paa livet, nej det er først og fremmest et nyt liv, en ny maade at leve paa, grundlagt paa en bestemt lære om Gud.

Saaledes ogsaa de apostolske forf. Den karakteristiske kultus i *Jakobs* tro bestaar i barmhjærtighedsgerninger, frigørelse fra denne verden og et rent liv.

Hos *Paulus* er der mere teologi end hos Jakob. Alligevel saa Paulus det som sin vigtigste opgave at bygge de nyomvendte op og befæste dem paa det gode livs vej, paa hvilken de alene kan have samfund med Gud. Det er i følge Paulus kærlighed og sandt brodersind, der giver et menneske værdi i Guds øjne.

Eller tag apostlen *Johannes;* han er meget rettroende, alligevel lægger han ogsaa vægt paa, at kristendom er et liv i kærlighed til brødrene.

Det *første aarhundredes kristne* holdt fast ved denne opfattelse af kristendommen som livet og vejen, dog ikke saaledes at forstaa, som om de glemte teologien; tværtimod vi lægger maaske mest mærke til de teologiske stridigheder, der karakteriserede denne tid. Alligevel er moralen det første for dem, og det hang sammen med de kaar, hvorunder de første kristne levede; det var nemlig forbunden med livsfare at være en kristen, og det gjorde, at selvbeherskelse og selvopofrelse var de dyder, der i første række kom til at smykke de kristne.

Det rummede en fare for den unge kirke, da *den græske kirke* med dens umoral eller mangel paa moral **strømmede ind i den,** men kirken opretholdt traditionen fra profeterne. Den var tro overfor dens tros fundamentalt sociale karakter. Oldkirken vidste, hvad det betød at være et broderskab ikke mindst fordi de forhold, hvorunder den levede, tvang den til at drage konsekvenserne af at være et broderskab. De kristne var nemlig delvis udelukkede fra det borgerlige og industrielle liv, fordi dette var saa nær

knyttet til afguderiske skikke; de maatte derfor skabe *et nyt industrielt liv indenfor deres egne rækker* og *praktiske økonomiske principper.* Det var, hvad vi vil kalde *en socialistisk aand,* der gennemtrængte den kristne menighed; enhver skal arbejde og arbeide flittigt, og menigheden har pligt til at skaffe ham arbejde. Enhver, der ikke kan finde arbejde eller er for gammel til at arbejde, skal understøttes af menigheden. De, som har mere end de har brug for, skal give til dem i menigheden, der er i nød. *Guds retfærdighed* fortolkes stadigt paa den maade, at den betyder: *den samme mulighed for alle, at alle har krav paa, hvad der hører med til at føre en menneskeværdig tilværelse.* Naturligvis var denne socialisme frivillig.

Den første kirkes liv repræsenterede Kristi lære praktisk virkeliggjort, og beretningen om dette fællesliv fik de ordførende mænd indenfor kirken i den følgende tid, saadanne som Athanasius, Lactantius og andre til at udmale, hvilke sociale følger, det vilde faa, naar kirken ikke længere var forfulgt og overset. Krig vilde da være afskaffet, ligesaa al tvang til tro. Men disse samme mænd glemte, at naar det hørte op med at koste noget at være en kristen, da vilde kristendommen ikke betyde meget i menneskers liv. Og det sidste skete virkeligt. Efterhaanden *som kristendommen blev populær, gled kirken hurtigt ned ad bakke i moralsk henseende* og blev ved dermed hele middelalderen igjennem; naturligvis er der lyse pletter i dette mørke billede; kristendom og kirke øvede indflydelse paa hjemmet, forretningslivets principper blev undergivet visse moralske love, ja selv i politikken mærkes indflydelsen. Men paa den anden side, hvad finder man sig ikke i? Kirken gør i virkeligheden det, som er mest imod Jesu methode og aand; *den har ofret virkeligheden for flertallet, den har gjort, hvad Herren altid afslog at gøre: indgaaet moralske kompromiser for derved at faa magt.*

I første række maa her nævnes *den græske intellektualisme.* Kirken benyttede den græske filosofi som hjælp til at finde et intellektuelt udtryk for den teologi, den havde arvet fra Paulus og Johannes. Den græske filosofi var uden tvivl et fortræffeligt redskab til at forme denne teologi, men det endte alligevel med, at religionen selv blev intellektualistisk; den blev i mindre grad et liv og mere og mere en filosofi eller et system af korrekte religiøse formler. Kravet om ortodoksi blev i første række det krav, kirken kom til at stille til den enkelte. Kirkens kamp blev en kamp for ortodoksi, medens kravene om kærlighed og broderkærlighed

blev i en sørgelig grad sat tilside. *Østens kirke blev i første række den ortodokse kirke.* Og som Grækenland fik indflydelse paa Østens kirke *kom Rom til at præge Vestens kirke.* Den romerske kirke havde intet særlige geni for teologisk tænkning, men den havde en enestaaende evne til at bruge dogmet som et middel til at styre kirken med. Blot mennesker paa kirkens autoritet bøjede sig for religionen og dens dogmer, tog kirken det ikke saa nøie med, hvordan de samme mennesker praktiserede troen. Livets vej fulgte man i klostrene; i verden forlangtes blot af menneskene at de lydigt underkastede sig kirkens forskrifter. Den romerske kirke har altid været og er den dag i dag tilfreds med et saadant standpunkt.

Den tredje aarsag til kirkens fald var denne, at *kirken paa reformationstiden gik over til at blive en national kirke.* Ved reformationen blev tanken om kirken som een, synlig og almindelig kirke opgivet og i stedet for satte man tanken om den nationale kirke. Meningen med denne sidste var, at alle borgere skulde høre til den. Det at være medlem af de borgerlige samfund faldt sammen med at være medlem af kirken. Den nationale kirke blev et borgerligt samlingspunkt, ligesom den ved sin tilstedeværelse billigede det borgerlige samfund og dettes liv. Alle blev jo døbt, konfirmeret og gik til alters, men uden at føle at dette medførte kravet om et nyt liv. Og navnlig helligede den nationale kirke det bestaaende sociale liv med forskellen paa fattig og rig, med et retssystem, der lagde mere vægt paa eiendommens end paa personlighedens krav.

Disse tre faktorer har alle haft den samme virkning: nemlig *at svække kirkens moralske vidnesbyrd.* Kristendommen blev i Europa opfattet som et dogmatisk system, som et kirkeligt regimente man maatte bøje sig under for sin sjæls frelses skyld eller som et system, som man for det fælles heles skyld maatte være i overensstemmelse med. *Kristendommen er ikke fremtraadt som et paa broderskab organiseret liv, det har ikke været saltet, der rensede samfundet, tværtimod der er sket en sammenblanding af kirken og verden, som næsten har gjort kirkens moralske vidnesbyrd til intet.*

Naturligvis har kirken aflagt et moralsk vidnesbyrd angaaende visse problemer, men den synes ganske at have glemt, at kødets lyster er ikke værre end de synder, der meget vel kan forenes med respektabilitet, saadanne som gerrighed, kærlighed til penge,

hovmod, mangel paa brodersind m. m. Kirkens vidnesbyrd om retfærdighed og broderskab er derfor bleven meget svagt.

I vore dage oplever vi et oprør mod kristendommen i den form, i hvilken menneskene møder den i de forskellige kirkesamfund. Dette oprør er dels af intellektuel og rationalistisk art, dels er det rettet mod de love for forholdet mellem mand og kvinde, som kristendommen har nedlagt, og især er det oprør i *form af lidenskabelig foragt for kirken fra arbejdernes og saadanne alvorlige menneskers side, som hævder ordet: ikke barmhjærtighed, men retfærdighed.*

Denne sidste bevægelse er maaske den vigtigste i tiden, og dens *anklage af kirken er overvældende og kan i det hele og store ikke afkræftes.*

Paa den anden side er der mange tænkende mennesker, der ser, *at den demokratiske bevægelse trues af de samme farer, der fik aristokratiet og plutokratiet til at falde sammen;* disse ser derfor med ængstelse paa fremtiden og øjner kun redningen i Kristi moralske lære, hvis denne forstaaes ret og bringes til anvendelse paa samfundet. Idet de ser paa frelsen snarere som social end individuel, er de beredt til at sige: der er intet andet navn givet, hvori menneskene kan frelses uden Jesu navn. Hvad skal saadanne gøre? *De maa paany overveje deres tro under synspunkterne: Vejen, livet og broderskabet.* Dette vil indbefatte en aaben indrømmelse af, at vi i højeste grad har gjort Guds ord til intet ved vore traditioner, at vi har slaaet os til ro med at ignorere retfærdigheden, at vi har tilladt de svages udbytning og holdt paa en monstrøs og grundløs teori om ejendomsrettighederne, som satte menneskene i stand til at lade haant om samfundets velfærd og at have mere omsorg for ejendom end for personer, og at vi med hensyn til vort bolig-, arbejds- og opdragelsesystem har overset det ægte kristelige princip, at enhver sjæl har i Guds og kirkens øjne (hvis denne sidste har det rette sind) den samme værdi og det samme krav paa lige behandling.

Men det er ikke nok at angre, vi maa dernæst *fremsætte den kristne morals krav,* saaledes som vi gennem denne undersøgelse har vundet forstaaelse af dem og saaledes at alle kan forstaa, hvad det kristne liv egentlig betyder. Som talsmand for en saadan opfattelse vil kirken ikke blive populær hverken i arbejder- eller kapitalistkredse. Det vil blive følt rundt omkring, at dette medfører en forandring ikke blot i den udvortes ordning av vort industrielle og sociale liv, men ogsaa i hele vor nedarvede sociale tradition.

Hvis der fra vore prædikestole kom til at lyde et vidnesbyrd om, hvad guddommelig retfærdighed og kristeligt broderskab kræver, og hvad det fordømmer, vilde der være mange, som forlod kirken; de vilde nemlig ikke til stadighed udsætte sig for at høre, hvad de ikke vilde rette sig efter.

Men en saadan tale vil desto værre *ikke* komme til at lyde fra vore prædikestole; der vil man være ængstelig for at støde menigheden ved usminket at sige den sandheden.

Alligevel er der mange, som er forberedt paa, at den store forandring vil finde sted, ja de er maaske selv med til at indlede den. Alle disse maa slutte sig sammen. Her kan alle kirkesamfund mødes og danne et raad, der kunde enes om, *hvori de kristelig sociale principper bestaar, og hvilket standpunkt den kristne kirke burde indtage overfor lokale sociale problemer.*

Jesus blev ikke populær hverken blandt de store eller de smaa. Han mødte modstand fra de stores side, de som repræsenterede de kristelige, politiske og financielle interesser, og han blev forladt af de smaa, som først havde hørt ham med glæde, og aarsagen dertil var hovedsagelig, at han ikke vilde godkende tidens nationalisme. Og han vilde vistnok blive forkastet den dag i dag saavel af klasserne som af masserne.

Der er en anden side af den kristne tro, som vi ikke kan gaa udenom, nemlig dens *supernationalisme.* Naar Jesus blev forkastet af sin samtid skyldtes det som sagt tildels, at han ikke vilde gaa ind paa folkets nationalisme. Han *var imod enhver form for nationalisme,* hvad enten denne udgik fra farisæerne, saddukæerne eller zeloterne. Det var Guds kongeherredømme han var kommet for at grundlægge. Han forkyndte templets og Jerusalems ødelæggelse og bød sine disciple at se forspillet til den store frelse i disse for dem saa triste begivenheder. Paulus fortolkede uden tvivl Kristi tanker paa den rette maade, naar han proklamerede *kristendommens universalitet.*

Saalænge den første menighed kun bestod av jøder raadede broderskabets aand indenfor den, men da Paulus vilde indføre et almindeligt broderskab, stod man ham bestemt imod. Senere var nationalismen i Syrien, Ægypten og Afrika en af hovedaarsagerne til saadanne splittelser som nestorianisme, monofysitisme og donatisme. Paa reformationstiden brød nationalismen frem med vælde og gjorde derved en ende paa enheden i kristenheden, og siden den tid har nationalismen været grundlaget for Europas internationale politik. Under verdenskrigen saa det ud, som om vi havde

faaet øjnene lukkede op for nationalismens farer, og engelske statsmænd erklærede, at *Nationernes Forbund* var det eneste middel, ved hjælp af hvilket vi kunde undgaa et sammenbrud af den vesterlandske civilisation.

Nu, da snart to aar er forløbet siden vaabenstilstanden, ser vi intet tegn til, at en ny aand rører sig i folkene, og hvad der maa bedrøve os kristne mest er, at hvis vi sammenligne de yttringer fra vore prædikestole, der opmuntrede til krig med dem, der opmuntrer til fred, da forholder de sidste sig som lunkent vand til kogende. Kirkerne har kun givet ringe støtte til den bevægelse, der siger, at fædrelandskjærlighed er ikke nok. Kristi opfattelse er imidlertid ikke til at tage fejl af: *han fordømmer vor snævre patriotisme og vil føre os frem til et videre syn.* Hvis de nu adskilte kirker sluttede sig sammen for at styrke Nationernes Forbund, vilde vi utvivlsomt ogsaa naa et langt stykke frem i retningen af religiøs og kirkelig enhed. *Supernationalisme i politik vil fremme universalisme i religion.*

Til slutning kun dette: Kristendommen indeholder en teologi, men den er i første række et liv, der giver sig udslag i broderskab saavel i den enkeltes som i samfundets liv. Dette liv maa vise sig til alle tider, men særlig i vor tid, hvor den moralske nød og trangen til praktisk vejledning er saa dyb. Jeg er overbevist om, at der er intet arbejde kirken i saa høj grad burde vie sig til som til arbejdet for en nyorientering og nyfortolkning af dens moralske og sociale opgaver.

JØDERNE PAA VEI HJEM

Af pastor E. Clausen, Grindsted.

Alt liv indledes med fødselsveer, det naturlige som det religiøse, det nationale som det individuelle. Der er en dyb sandhed i det italienske ordsprog: «Moder betyder martyr», thi en moder ofrer jo blod og kræfter og ikke sjældent sit liv for barnets liv. Det religiøse liv, troens samliv med Gud, indledes ogsaa med fødselsveer, angrens smerte over synden, og et menneskes fulde overgivelse til Gud naas kun gennem svære kampe, tit gennem de sværeste timelige og aandelige lidelser. Det samme gælder den folkenes genfødelse, som i vore dage verdenskrigens og samfundskrigenes pine synes at skulde indvarsle, men først og fremmest jordens mærkeligste folk, det urgamle jødefolk. Som en af dets store profeter har varslet (Jeremias 30,7): «En forfærdelsens røst har vi hørt; der er frygt og ingen fred. Hvorfor ser jeg hver mand med hænderne paa sine lænder lig en fødende kvinde, og hvorfor er alle aasyn forandrede og blevet blege? Ve! thi stor er den dag, der er ingen som den, og en trængselstid er det for Jakob. Dog skal han blive frelst fra den.»

Altid var jøderne *lidelsesfolket* i enestaaende grad, hadet, undertrykket, forfulgt. Det er næppe tilfældigt, at vi i Gamle Testament finder 11 hebraiske udtryk for «undertrykkelse» og i jødernes exilsprog, jiddisch, utallige udtryk for lidelse og jammer og klage, men kun eet eneste for «juble» (krechzen), der betegnende nok ogsaa betyder «skrige, jamre». Men efter jødefolkets forkastelse af dets eneste Messias, Jesus Kristus, blev dets lidelse *uundgaaelig*, forsaavidt dets endeløse omflakken paa den ganske jord er eet eneste, fortvivlet og umuligt forsøg paa at undgaa Guds dom over folkets blodskyld, Golgata. Ja, det snart 2000 aar landflygtige, hjem- og fredløse jødefolk, er et enestaaende, historisk vidnesbyrd om, at livet uden Kristus er én eneste ufred og smerte — «den evige jøde» er *et levende monument* for kristendommens sandhed. Men blev hele jødernes historie uden Kristus en eneste lidelseshistorie, saa har det sidste halve aarhundrede i særlig grad sat dem smertenskalken for mund, og den er neppe

hverken fyldt eller tømt endnu. Saa meget tyder paa, at jødefolket just nu staar midt i *en afgørende krise* — «det er en afgørelsens tidsalder, vi lever i, afgørelse for menneskeheden, afgørelse for folkene, en ganske særlig afgørelse for det jødiske folk,» skriver kulturzionisten *dr. Martin Buber* i «Der Jude» (juni 1918). Men ligesom i Johannes' aabenbaring (9,12, 11,14) *tre veer* indleder verdens igenfødelse, saaledes synes tre svære veer at skulle indlede Israels nationale og religiøse genfødelse.

Det første vé er hele *den moderne antisemitisme,* der begyndte i Tyskland i 70'erne, hvor «Antisemitischer Katekismus» i 5 aar oplevede 20 oplag. Den blev særlig de prøjsiske junkeres hadske svar paa jødernes emancipation og assimilation og bredte sig fra Tyskland med rivende fart østpaa til Polen og Rusland og vestpaa til Frankrig, hvor den afskyelige Dreyfus-proces gjorde den uskyldige, jødiske officer *Dreyfus* til antisemitismens offer. I Rusland begyndte 1881 jødepogromerne, der særlig under revolutionen 1905 blev epidemiske, idet czarismen mente «ved jødeblodet at kunne slukke revolutionens ild.» Ifølge «Der Jude» (nov. 1916) udvandrede 1881—1915 fra Østeuropa ialt $2^3/_4$ million jøder paa flugt for pogromer. Nærmest som svar paa antisemitismen skrev dr. *Theodor Herzl* 1896 i Paris sin epokegørende pamflet «Der Judenstaat» og grundlagde dermed hele den moderne, jødiske nationalbevægelse, *zionismen* [1]. Han saa klart, at selv vestjøderne trods alle borgerlige rettigheder dog behandledes som fremmede, højst taaltes, oftest forfulgtes, og blæste i «Judenstaat» i basun til jødefolkets samling, til erhvervelse af Palæstina som «et offentlig retslig sikret hjemsted» for jødefolket og til jødernes hjemvendelse og fylkning om Zion, Davids gamle kongeborg. Det første vé, antisemitismen, hæmmede jødernes urgamle lyst til at blande og ligedanne sig med deres værtsfolk (assimilation), og den fødsel, dette vé indledede, var den begyndende genfødelse af jødernes nationale liv, zionismen, den som fik sit klassiske udtryk, da paa den første zionistkongres i Basel 1897 Herzl rakte sin højre haand i vejret og paa hebraisk fremsagde Psalme 137,5: «Glemmer jeg dig, Jerusalem, da glemme mig min højre haand!» og jøder fra alle jordens egne og samfundsklasser, hulkende og grædende af begejstring, opløftede deres højre haand og gentog verset paa deres gamle modersmaal. Nu var Israels tusindaarige hjemvé bleven *vilje og energi,* og snart avled den *daad* i nutidsjødedommens mærkeligste frugt, *renaissancen af hebraisk* — et i historien

[1] Se nærmere E. Clausen: Det nye Palæstina. 1,50 (J. Frimodt).

enestaaende fænomen, forsaavidt aldrig et sprog blev gjenfødt i et folk uden fædreland, og i *den kolonisatoriske zionisme,* der allerede før verdenskrigen havde bygget 45 jødiske agerbrugskolonier, hvor blege, sjakrende ghettojøder forvandledes til bredskuldrede, jødiske bønder og skytter.

Det *andet vé* blev *verdenskrigen,* hvorunder c. 900 000 jødiske mænd skal have kæmpet under den europæiske «kristenheds» faner og mindst 100 000 jøder være faldne, broder mod broder, saasandt der var jøder i alle de krigsførende lande og hære. Ganske vist lader det sig ikke nægte, at flere ved sultekure og bestikkelser af sessionslæger erhvervede sig karakteren «frontuntauglich» og blev i «hinterland», hvor hospitalskontorer, militærkonsumer, censurer og intendanturer vrimlede med jøder, men hvad interesse havde de af at kæmpe for et antisemitisk fødeland? Dertil kom deres lidelse som folk, saasandt 5/6 af jorden jøder boede i de krigsførende lande og ca. 7 millioner i de mest krigshærgede landsdele (Galizien, Polen, Rusland). I titusindvis blev de evakuerede ɔ: pr. fragtbrev lydende paa «vare 350 jøder» befordrede snart østpaa, snart vestpaa: mænd, kvinder, oldinge, børn, syge, sunde, krøblinge, fødende, blinde, sindsyge, dødssyge, krigsinvalider o. s. v., alle tæt sammenstuvede i plomberede vogne. Og rundt om i de russisk-polske byer, hvor jøderne under de vekslende erobrere stadig var mellem hammer og ambolt, blev særlig ældre jøder under pøbelens jubel afklædte, bundne til bænke eller pæle og pisket til blods eller til døde af kosakernes knut med 40 ÷ 1 slag. Ogsaa dette andet vé skulde forøge og forstærke jødernes hjemvilje, dræbe deres assimilationslyst, drive dem sammen som folk og gøre dem inderlig lede ved deres adspredelse. Og det skete; thi aldrig før havde zionismen en saadan vækst som just under verdenskrigen. I den engelske armé var der renjødiske regimenter, kommanderet udelukkende af jødiske officerer og kæmpende under zionistfanens blaahvide dug med «Davidsskjoldet» (2 korslagte, ligesidede trekanter) i kokarden. Og midt under krigens profane myrden holdt østjøderne deres zionsfester under øredøvende begejstring til de vemodigt gribende toner af deres nationalsang «*Hatikvah*» (haabet). Ja, 85 pct. af Ruslands jøder skal nu være zionister. Forstaaeligt nok var det særlig to verdensbegivenheder, der bragte begejstringen til at svulme: *Jerusalems befrielse d. 11. decbr. 1917* og *ententemagtskonferencen i San Remo d. 24. april 1920.* Højtidstille drog den engelske general *Allenby* i spidsen for sine tropper, alle med

blottet hoved, ind i den hellige stad, ombølget af den befriede befolknings jublende hyldest. Det blev stødet til hele Palæstinas befrielse fra tyrkisk voldshaand, og nu iler daglig exprestoget mellem Kairo—Alexandria—Jerusalem med sove- og spisevogn sine 60 km. i timen. Endelig garanterer *San Remo-traktaten,* dette moderne Cyrus-dekret, i § 27 jøderne Palæstina som det i «Judenstaat» attraaede jødiske hjemsted, og den jødiske zionist *Herbert Samuel* har nu i et aar været Englands *high-commissioner* i det hellige land, hvor der nu er oprettet to hebraiske gymnasier, ét i Jaffa og ét i Jerusalem, et hebraisk teater i Jaffa, og nedlagt 12 grundstene til et hebraisk universitet udenfor den hellige stad.

Men zionismens rivende vækst i de allersidste aar har ikke blot sin grund i verdenskrigen, men ogsaa i *det tredje vé, verdens-pogromen,* den almene jødeforfølgelse i snart alle de krigslidte lande, særlig Tyskland, Polen, Ukraine, Rumænien og Transsylvanien. At verdensulykken først og fremmest maatte hjemsøges paa jøderne, skal ikke undre os, thi de var altid folkenes syndebuk, der ikke just uskyldigt, men stumt maatte bøje sig under svøben. I Galizien oplevede jeg 1918—19 efter Østrigs sammenbrud og «Borgfredens ophævelse» næsten daglig jødeforfølgelser. Jødernes boder og butikker udplyndredes ved højlys dag af polske legionister, og enhver, der satte sig til modværge, mishandledes eller dræbtes. Unge jøder udvistes af gymnasierne eller slæbtes mellem bajonetter bort til polsk krigstjeneste, fængsledes, frigaves mod dyre løsepenge og fængsledes paany. Men alt dette var kun «leg» i forhold til den store mordbrand i Lemberg jødekvarter og paaskepogromerne rundt omkring i jødebyerne, hvorunder den middelalderlige «blodløgn», at jøderne til deres paaskevin bruger blod af kristne drengebørn som offersurrogat til Gud, gentoges og troedes af selv dannede katoliker i aaret 1919. Med hver maaned steg jødehadets vanvid og udgød sig i bloddryppende massakrer i Pinsk, Lida, Vilna m. fl. st. — alene i Proskurow myrdedes i 1919 5000 oldinge og børn, mænd og kvinder i faa dage af de dér garnisonerede kosakker. Det var, som vilde de nye riger «sammenkitte deres enhed med blod af uskyldige kvinder og børn». Alene i Ukraine skal ca. 100 000 jøder være nedslagtede, og de bolschevikiske uhyrer har holdt vilde orgier med skændede, jødiske kvinder til opvartning. Det er nutidspogromer, der i djævelsk brutalitet trodser enhver fantasi og beskrivelse, og som selv vor afsmertede tid maa grue ved at læse om. Men selv om derved millioner af jøder er revet op med rode og titu-

sinder myrdede, synes enden ikke at være endda. Enhver jøde og jødeven bæver inderst inde for, at bolschevismens sammenbrud i Østeuropa vil medføre en jødepogrom uden lige, og skal vi tro de gamle profeters forudsigelser om jødernes fremtid, der til dato er opfyldt paa en prik, forestaar der endnu «lidelsesfolket» den sværeste trængsel, hvor «to tredjedele skal udryddes og omkomme, men den tredje del levnes.» «Og jeg vil føre den tredje del i ilden og lutre den, som man lutrer sølv, og prøve den, som man prøver guld — den skal paakalde mit navn, og jeg vil svare den; jeg siger: «den er mit folk», og den skal sige: «Herren er min Gud» (Sak. 13,8).

Altsaa: Guds maal med disse véer er og bliver det ældgamle Gudsfolks *religiøst-nationale genfødelse og fornyelse,* men det er endnu ikke naaet. Zionismen, det nationale livs fødselshjælper, er i sit princip religiøst neutral, men praktisk *religionsløs,* men just som en religionsløs nationalbevægelse er den «den største modsigelse, der kan tænkes, en aaben fornægtelse af selve folkets historie» (biskop, dr. theol. Poulsen). Hele Israels forhistorie var jo hellig historie, kendt som børnelærdom bedre end vor egen, dets kongedømme var theokrati, og dets fremtidshistorie vil ogsaa blive gudindviet. Forsaavidt er zionismens irreligiøse frugt et *uægtefødt barn,* avlet i jødefolkets egen, naturlige kraft, jævnfør Herzl' ord: «Det er falsk, naar vi vil vente, til Gud fører os tilbage — ved vor egen kraft vil vi befri os.» Og saa meget tyder paa, at det tredje vé vil tiltage i styrke og omfang, indtil det forvandles til *sjælevaande* i Israel, indtil dette vé i folkets legeme omsættes til et vé i folkets sjæl, til det store klagemaal i Sak. 12,10 flg.: «Og jeg vil udgyde over Davids hus og Jerusalems indbyggere naadens og bønnens aand, og de skal skue hen til mig, som de har gennemstunget, og de skal holde klagemaal over den enbaarne . . . hver slægt for sig og deres kvinder for sig.»

Endnu synes denne genfødelsestime fjern, endnu spores i jødefolket som folk lidet af den dybe syndserkendelse og anger, der skuer i troen «ham, det har gennemstunget» — og selvfølgelig har de moderne jødeforfølgelser, fordi de øves af «kristne», befæstet jøden i hans selvretfærdighed. Det er kun enkelte jødekristne, der i personlig sjælekval fik dette dybeste svar paa jødeforfølgelsernes «hvorfor?»: «Fordi vi selv har valgt Barrabas, røveren og morderen, i stedet for Frelseren Jesus Messias.» Men nu er det afgørelsens tid, og ifølge forjættelserne vil Israels genfødelse komme *brat og uventet.* Nationalt set skete det i hast,

som varslet i Es. 66,8: «Hvo har hørt saadant? Hvo har set saadant? Kommer et land til verden paa een dag, eller fødes et folk paa een gang? Thi Zion har været i barnsnød og med det samme født sine sønner.» Men just det synes borgen for, at ogsaa den religiøse genfødsel, der skal blive verden til «liv af døde» (Rom. 11), vil ske brat som pludselig vaarbrud efter en sejg vinter: «Thi se, jeg lader min tjener Semach (Messias) komme, og jeg tager dette lands misgerning bort paa een dag» (Sak. 3,9). «Se, jeg sender mit bud at berede vej for mit aasyn, og pludselig skal Herren, som I søger, komme til sit tempel» (Mal. 3,1).

OM NUNNELIVETS MÖJLIGHET

Varje människa längtar från sin förnimmelses splittring till enhet inom tanke och känsla. För genomsnittsmänniskan nås en relativ harmoni genom lycklig kärlek, äktenskap, föräldraskap eller arbete, utfört i samklang med individuella anläg och önskningar. Hos de människor likväl, vilkas begåvning för själen in i mer eller mindre hård kamp, eller hos dem, där livsödet paa ett kraftigt sätt stört jamnvikten, blir känslan av brustenhet och ofrid skarpare. Ju smärtsammere klyfningskänslan framträder, dess häftigare blir längtan till en värld av ro och ostörd livsförnimmelse.

Inspiration och extas äro de två tillstånd, där människan finner den högste enhet. (Ruset genom alkohol eller droguer o. s. v. är ett konstlat tillstånd av liknande art). Inom allt mänskligt verk såväl det dagliga handens arbete som andens högste skapande kunna dessa tvänna enhetstillstånd fångas.

Då här uttryckan inspiration och exstas användas, sker det i vid betydelse, og endast med tanke på, då dylika själsyttringar nå sin yttersta spets.

För en sund, stark och klar människosjäl blir inspirationen, själens högsta, medvetna kraftutlösning, den naturliga enheten, dit alla förmögenheter lämna sitt bistånd genom erfarenhet och verksamhet. För en oavvägd, svagare människosjäl för lätt kravet på harmoni, ångesten över ett smärtsamt nu förnimmelsen in i extasen, vars eld, där känslan är bränslet och tanken på sin högsta höjd är lågarnas toppar, hjärnans klara kritik och den söndrade eftertanken förkvävas.

De av oss, vilkas livsöde närmast utspelas inom känslans värld, där tanken får litet eller intet utrymme, skola finna vägen till exstasen kort. Den verkliga inpirationen blir för ett dylikt själsliv nästan en omöjlighet. Exstasen blir det naturliga, högsta förnimmelsestilståndet.

Den romersk-katholske kyrkan bär från mycket tidig tid, som en av sine hjärtpunkten dyrkandet av *undret*, ifrån de stora underdogmarna — jungfruns födande i renhet, transsubstantiationsläran, påvens ofelbarhet — ned till detta myller av bilders och

människors andliga och lekamliga underverk. Än idag tror man i kyrkans predikan och många fromma sinnen först och sist härpå. Som ett bålverk härom ha den celibatsvurna prästklassen, munkar och nunnor ställts. Dessa bära, enligt kyrkans idé, en utsökt helgelse över sig, utgöra en liksom lägre helgonklass, ur vilken de verkliga helgonen oftast framträda.

Klosterlivet skapades i österlandet. Den för dröm och kontemplation bøjde österlänningen känner sig tillfreds med ett från världen avskiljt liv. En västerlänning äger ej denne bøjelse. Hos oss är i stället initiativ och utåtvänd verksamhet huvuddrag inom själslivet. Därför blir inom västerländsk kultur ständigt klostertanken något som möjligen kan tolereras under vissa omständigheter, men aldrig anset för sund och önskvärd. Under starka orostider, andliga och lekamliga, blir ett klosterliv för många stora andar en livsnödvändighet, för många små och skygga ett värn mot livets hårdhet. I flydda bistra sekler, då våld och grymhet var det naturliga, spelade klostren nödkammarnas roll. Vad som emellertid under tider av brutalaste yttre ofred och inre feberhet överspänning var en fullt naturlig, var en fullt förståelig, stundom kanske önskvärd form av livsmiliö, framstår i vår, det faktiska tänkandets och materiella arbetets, tid som något, vilket tarvar förklaring.

Lat oss dock minnas. Äro tidsförhållandena olika, så är dock människosinnet i sin sammensättning alltjämt detsamma. Det blir endast i en rationel tid färre, som hängiva sig åt det svärmeriska, oavvägda förnimmelseslivets krav.

Det är ej en tilfällighet, att nordens folk äro protestanter och söders katholiker. Den latinska racens andliga indolens passar förträffligt inom ett system, där man ej endast icke behöver tänka självständigt, utan där man ej får tänka, äga egna tankar. Å andra siden bindas den latinska tankens skärpa och fantasi av kyrkans hänsynslösa logik och av glansen och prakten över kyrkans tradition. Än mer, den latinska sensualiteten, kraftigare, mer spontan än den germanska, blir i sin negering asketisk och hårt livsfientlig.

Då man söker betingelserna för det kvinnliga klosterlivet i Italien, finner man dem ganska lätt tilgängliga. Man inser snart, att, frånsett en del speciellt sydlandska förhållande, som göra klostren till alltjämt mer «naturliga» företeelser under Spaniens och Italiens himmel än i Norden, det är det alljämt lika-plågade människosinnen, — som bygga dem i syd som i nord. Vad man alltså

kan säga om nunnan i Italien, äger sin tillämpning över allt. Då emellertid orsakerna till ett klosterliv för en italiensk kvinna ligger så i öppen dag, ha vi valt att exemplifiera härmed.

Över den italienska kvinna vilar alltjämt haremsluften, haremsdagern. Till och med de verkligt intelektuelt tränade, och de är förvånansvärt få, äro alltjämt inordnade i kretsen «kvinnan, rent fysisk företeelse, skön, eftersträvansvärd». Det er ej kvinnan, en tänkande själ, livskameraten, skaparinnen av hem, uppfostrarinnan av det kommande släktet, utan kvinnan, en skön, njutningsmöjlig animalisk varelse, som man möter. I vår tid blir ju i alla länder kvinnoarbetet inom praktiska värv en nödvändighet. Av den italienska post-, telegraf-, bank-, butiks«fröken», kvinnliga läkaren, barnmorskan, sjuksköterskan, lärarinnan och vetenskapskvinnan äro mycket få medvetna om det uppträdandets stramhet och allvar, kraft och målmedvetenhet inom arbetet, vilket för en nordisk kvinna i allmänhet är naturligt. Vare långt ifrån att säga, att det ej finnes lysande undantag. Då för oss arbetet blir en livsuppgift eller åtminstone en plikt, blir det ännu nästan alltid för sydländskan en penninganskaffning, en försörjningsfråga, som hon helst ser ordnad på annat sätt — hustru eller älskarinna. Att detta till anda inverkar på äktenskapet är uppenbart. Visst förekomma goda och sunda äktenskap även i södern, men älskarinnan med snart sagt hustrurättigheter, skulle ej vara en så ytterligt vanligt och så lugnt tåld typ, om äktenskapen voro byggda i första hand på själslig gemenskap. Den stora massan av nunnor skapas just av det kvinnomateriel, som ej funnit äktenskap, ej varit stark nog till en livsuppgift uten exaltation och ej velat bliva älskarinnor. För dessa bliva de yttre tecknen dräkten med deres offer av allt behagsjukt, inneslutandet i anstalt o. s. v. — en lisande gest av förakt gentemot allt det, de ej kunna nå av levande liv.

Exstasen, förnimmelsens förflytning från splittringens smärta till enhetens ro, är för en individ med, i ett eller annat avseende, starkt ansträngda nerver, en mycket nära liggande sak. Undret, dän naturens invändringar och kantigheter bortstrukits, ingiver exstasförnimmelse. Kontemplation därav skapar exstas.

Ett liv i fysisk og psykisk renhet, i oavlåtlig livsgemenskap med Gud, Kristus, Jungfru Maria och helgonen, i utplåning av ett plågat, söndrat jag är ju ett liv i lycksalig enhet, i under. Ödandet av det egna jaget är endast en negering av detta jags livsbehov.

Ett par nunnor skola själva få tala! «För att bliva nunna måsta man ha kallelse. Utan den skulle klosterlivet bliva en förbannelse.

Vi får ju dock ständigt minnas, att om vi synda, svika våra löften eller leva ofullkomligt bliva vi ock hårdare dömda än andra. Vi komma da djupast i helvetet. — —

Innan jag blev nunna, hade jag ett gott hem, en god anställning och fullt upp av nöjen och förströelser, men alltid var jag urolig, sjuk och otillfredsställd. Nu är jag lugn, glad och frisk. Jag har ingen omsorg, allt ger ju klostret mig, mitt hem skriver jag till någon ända gång, de till mig. Jag är Jesu' egen, och han sänder mig vart han vill. — —

Det som giver nunnelivet en sådan ljuvlighet är, att man varje stund av sitt liv, i handling eller bön, kan giva något gott åt en annan.»

Det är en solfylld, doftfylld italiensk aftonstund. Nunnorna sitta i trädgården, nogra med handarbeten, andra böten huvudkläden, andra gå till och fram i olika sysselsättningar. En kvinna kommer på besök med ett litet barn på armen. Det går et støt genom nonneflocken, alla vilja de röra vid, snacka, leka med den lilla. En god, gamal nunna, vars själ i sanning söker det bästa, ler, *ler*, då hon slutar barnet i sin famn.

För en kvinna, uppvuxen inom en miljø, där hennes yttre företräden först och främst uppskatters, där äktenskapet å ena sidan betraktas som en fysisk förening av man och kvinna å andra ett penningarrangement, knappast något vidare, där kläder och kroppskultur äro allt uppslukande intressen; där med ett ord det sensuella får föra en högljudd talan, kan, då själsstrid inträffer, längtan til klosterlivet bliva överväldigande. Mot allt det efterlängtade av yttre fröjd sätter klosterlivet värn. Här äger intet av jordisk fägring någon röst. Kroppen slutes i en dräkt utan grace, alltid lika. Omsorg om skönhet är synd, sensuella tankar och önskningar brott. Ett äktenskap är uteslutet. Ingen *får* önska en nunna til hustru. Hon är Jesu brud. Den högsta av män är hennes brudgum.

Först alltså det lugnande dödandet av det, som varit det pinande livsintresset, sedan exstasen framför offret och framför det livslånga martyriet att neka sig allt jordiskt eftersträvansvärd. Dessutom det ljuvt mystiska i den absoluta hängivenheten, i gemenskapen med vår Frälsare. Detta är moment som hos kvinnor av alla folk och tider skola föra till nunneliv där sådant är naturligt och vanligt eller, där det utomordentliga i att bliva nunna lägger ökad ljusning åt beslutet.

Då man läser, vad kvinnor från älsta tider intill våra dagar

drömt och känt, tänkt är ej det klara uttrycket, inför den himmelska brudgummen, inom offerlivets krets, förfäras man. Vi föras in i en värld, där oftast förblandingen av kroppens och själens förnimmelser äro så stark och så blodigt het, att undran, hur detta någonsinn i blindo kallats helighet, blir stor. Dessa fruktansvärt markerade Kristusgestalter, dessa manshöga kors, där hjärto, fötter och händer av en tänkt Kristuskropp finnas fastspikade, dessa Kristuslik, dessa tusende och åter tusende bilder och symboler av den döde Frelsaren — aldrig av en Jesus Kristus, levande och sund, som kontempleras, kyssas och mottagas i hostian, det senaste oftast dag efter dag, då kroppen är trött efter lång fasta, införa förnimmelsesvärlden i en krets av smärtonjutning, av halv vånda halv fröjd. En i sina naturliga uttryck hämmad sensualitet får här ett vådligt bränsle. Den skräckkammare av hysteri, som många av de gamla helgonlegendarna, synerna, dikterna framvise, är plågsam att genomgå. Att här klarlägga kommer inom nervläkarens område.

Barnet äger ett starkt religiöst behov. En del vuxna bibehålla nästan orört barnets naiva fromhetsliv, vilket han begär att taga sig uttryck i mer eller mindre öppet ceremoniel, i offerkult. Offerkult hör hemma i alla primitiva religioner, och det är just denna primitiva människoinstinkt, som romersk-katholiska kyrkan järnhårt griper om i sin transsubstantiationslära.

Nunneväsenet är ett offersystem, som sluter sig lätt in i varje livets gämsle. Allt kan där offras. Nunnan ofrar till och med mer än munken. Hon offrar möjligheten till moderskap, offrar, ställer sig utom all längtan efter det, som är oundertryckligt hos varje kvinna, gör detta till ett brott. Hur högt andligt begåvad och tränad en individ må vara, kan hon dock finna tilfredsställelse i att befria sig från den egna personligheten, då jagets röst blir plågsam. Katholska kyrkan begär alltid karaktersutplåning i sitt absoluta herravälde över själarna och sin strävan till allas uppgående i kyrkan. I klostersystemet når detta krav sin spets. Det är ytterst förståeligt, vilken suggestiv kraft innefattas i situationsbilden. — Hela min varelses uppgående, i yttre och inre måtto i den stora genemsamma strävan till Guds rikes förhärligande, jaget löst från varje självisk omsorg, jaget löst från, utplånad som individ, ansvarslös annat än inför evigheten, iförd förglömmelsens dräkt. Död för världen, levande i Gud.

Man avlägger kyskhetslöfte.

I och med, att vi med Kristi ord föra budet om kyskheten ut att

omfatta icke endast kroppens handling utan ock tankens flykt, blir varje sådant löfte en skriande lögn. Ingen människa kan leva utan en mer eller mindre begärande förnimmelse. Utan denna förnimmelse utdog människorna. Förgriper man sig på denna kraft, sätter den i fängelse, blir den en stark hämnare. Denna längtan, som i fri och ljus mening blir människas lust att skapa, skall ha utrymme til sublimering. Inom ramen av ett klosterliv måste en själ vara böjlig ända till karaktärslöshet eller stark utan like för att kunna skaffa sin kraft utrymme att giva så att själslig jamnvikt inträder.

Då emellertid en klostermänniska ej har slähet eller styrka nog och känslornas storm griper, möter romersk-katholska med osvikligt förutsende med sin sinnesbedövande, dagliga ritus, vacker nog att lulla tankarna till ro, aldrig släppande och därför stödjande.

I vissa kloster hållas bön dygnet om. Man har bönvakt. I andra hållas dygnet om bön varannan timma. Inom nästan alla tagas nattvarden varje morgon. Varje klosterinnevånare bär det tunga, klirrande radbandet och minst ett krucifix. Inom katholska kyrkan uppmuntras kontemplationen. Vad födes ur en inklämd erotisk känslas — det är ej lønt skygga för ondet, ty erotiken spelar här en överväldigande roll — kontemplation av å ena sidan lidandet, den plågade Frälsaren i blödande smärta, martyrernas kval, å anndra en jungfru, född utan synd, moder utan synd. Känslans svingning blir så enorm, att det är naturligt, att den glider in i rus och exstas.

I en tid som vår är jordmån för allt sorts exaltation, bolsjevism och religiöst svärmeri. Ur det nuvarande eländet vill man se undret framträda. Man vänder sig till förneckelsens eller övertroens mystik. Likaväl romersk-katholska kyrkan som Christian science, teosofi, spiritism eller — bolsjevism kan ju göra't: Endast det lugna, trogna arbetet i tro och kärlek orkar ej världen, vilja ej människorna. Uppoffring utan martyriets förhärligande är för vardagsgrått. En död på bålet synes då åtminstone.

Om man skulle vilja sammanfatta nunnelivets möjlighet i våra dagar, torde man få sätta följande grundorsaker som de vigtigaste.

I en tid som vår, då kvinnan mer än förr ställes inför valet att verkligen bliva en från mannen lösgjord, självansvarig individ eller en nolla, är nunnans kall en bekväm nödfallsutväg. I de länder, där det än ej anses «fint» att försörja sig själv är klostret en utmärkt reträttplats. Gentemot känslan att vara en icke eftersträ-

vad kvinna, gives här ett «*jag* villa icke». Tjusningen av att offra sig, exaltationen inför den himmelska brudgummen, den obestämbara känslosvallningen inför den religiösa mystiken, där det erotiska inslaget oftast blir så starkt, kunna motväga en stor del av ett kvinnohjärtas livslängtan.

Att det finnas många uppriktiga sanningsökere och sant kärleksfyllda klostersystrar, skall ingen förneka. Hos de allra mest frisinnade och bildade finner man dock tron på de mest primitiva under bergfast. Låt oss tänka på att Sacre cuore ordnarna, alltså de, inom vilka «Jesu heliga hjärta» är föremålet för den allvarligaste kontemplation, äro de mest blomstrande och att kulten «Maria, den obefläckade» den mest «moderna» inom katholska kyrkan! Att sedan påstå något sådant som att rationel vilja till ett gott, är det bestämmande för klosterverksamhet borde vara överflödigt.

Människohjärtat blir sig alltid likt, det har alltid velat offra. Då det ej får giva det som det hälst vill så som det vill, lägger det sig helt och hållet — mycket ofta åtminstone — på offaraltaret, om ett sådant finnes till hands. Romersk-katholska kyrkan är alltid färdig med sin lockande øppna famn. Med sin skarpa psychologi låter den människorna vara primitiva och låter martyriet med tillbörlig gloria komma inom räckhåll för alla. Det kan nås på många sätt, genom små penitenser eller genom det stora offret av hela livet.

Astrid Laqvist.

ARBEIDET BLANDT KINAS BUDDHISTER

AV KARL LUDVIG REICHELT.

II.

Lat mig her i denne anden artikel faa gi en del av de tilknytningspunkter, som Mahayana-buddhismen i Kina byder, idet vi skal fremføre evangeliet om Guds rike. — For dem som ønsker at se dette emne mere utførlig behandlet, tillater jeg mig at henvise til den bok som inden kort tid vil utkomme om Mahayana i Kina eller til den anden og utvidede utgave av min bok om «Kinas Religioner», som ogsaa er under trykning.

Her skal vi blot peke paa nogen enkelte iøinefaldende punkter samtidig som vi antyder de retningslinjer, hvorefter det nye missionsarbeide maa føres. —

Da buddhismen i aaret 61 efter Kristus mere aapenlyst begyndte at utbredes blandt kineserne var denne religion selv kommen ind under forvandlingens tegn. Ikke bare saaledes at den friere form for buddhismen, den nordindiske *Mahayana* («det store befordringsmiddel buddhisme») som ogsaa kom til at bli den herskende i Kina, stadig utviklet sine egenartede universale frelsestanker mere og mere, men ogsaa slik at *nye ideer* og tankesystemer blev indført fra andre kilder. Paa indisk grund knytter denne utvikling sig først og fremst til de to merkelige skikkelser *Asvaghosa* og *Nagarjuna*, disse mænd som paa en saa merkelig maate førte *troes-* og *frelser*begrepet ind i systemet og som paa en ikke mindre forunderlig maate knyttet disse begreper til den nye, store Alfader-buddha, Amitabha. —

Det er som et svakt ekko av de vesterlandske frelsestanker forbundet med brahminsk pantheisme som slaar én imøte hos disse mænd. — Men ogsaa Kina gav sit bidrag, og betegnende nok dette bidrag kom væsentlig fra taoistisk hold. —

Den eiedommelige og dypt religiøse taoistmunk Huiyuen (333—416) fandt først i den mere utprægede Mahayana en utløsning for sine længsler. Thi her traadte tilværelsens dypeste livslove («tao») ham imøte med noget av personlighetens ild og guddommelighetens majestæt. Han sluttet sig derfor helt til buddhistsamfundet og blev en av dets ledende mænd. —

Han kom da ogsaa til at «danne skole», idet han klart og logisk førte Alfadertanken (Amitabhatilbedelsen) ut til sin ytterste konsekvens. Skolen der oprindelig blev benævnt «Den hvite lotusskole» fik senere navnet «Det rene lands» skole.»

Her er hovedtankerne i læren: Den store Alfaderbuddha Amitabha har gjort 48 løfter som alle gaar ut paa at han ikke vil slutte med sit frelsesverk førend alt levende er forløst. Og forløsningen gaar ut paa at der engang for alle sker en *nyfødsel* som bringer ut av de evige fødslers og døds kjede (rotation) derved nemlig at *sindet fornyes.* Denne sindsfornyelse betegnes med at man *«fødes ind i det rene land».* Dette er altsaa nærmest at forstaa som *en aandelig tilstand* og først i anden række som et *lokalt sted* hvor den uendelige salighet nydes.

Men en saadan «gjenfødelse» kan opnaaes aller bedst ved en inderlig henvendelse til Amitabha i tro og paakaldelse. Hans navn er nemlig saa mægtig og fyldt av naade, at det behøver blot at nævnes i ærefrygt og tillid *ti* gange, da aapner den nye verden sig for ens indre øie og man løftes op i en unævnelig salighet.

Følgen er at den korte bønneformel til Amitabha gaar som en vældig brusen fra millioner hjerter og munde i Østasien: «Nan — mo Omi tofo» («jeg henflyr til dig Amitabha»). —

Men Amitabha kan selv ikke træde den enkelte personlig nær. Thi han er allerede gaat ind i Buddhaværdigheten. Derfor er der en række bodhisattvas ved hans side som vil formidle hans frelse. Mest bekjendt er de to som i «det rene lands skole» sammen med Amitabha danner den straalende *treenighetsgruppe,* Kwanyin paa venstre side og Tashihchih paa høire side. Kwanyin opfattes oftest fiminint og har mere og mere faat præget av *den miskundelige og gode aand,* der paavirker menneskene med hellige tanker og gir dem gode indskydelser, saa de undgaar ulykke og fare. Gang paa gang træffer man paa vægruller i Kina, fremstillende Kwanyin som den der velsigner *de bedende.* Ofte ser man da at hun utsender *en hvit due* over den bedende — og duen har rosenkransen i sit næb.

Tashihchih hvis navn betyr *den mægtigste* betragtes som den store frelser, der har brudt Karma's kjede og derved muliggjort forløsning for den enkelte. —

For de fortabte i Hades er den en særlig boddhisattva ved navn Titsang. Han har som Amitabha gjort det edelige løfte ikke at ville forlate Hades førend den sisste er frelst ut av de mange helvedesavdelinger og skjærsildens usigelige gru. Derfor har han

oprettet et prædikeembede dernede, hvorved han formidler frelsen. — Men da fortabelsens ofre er saa mange og avgrundene saa dype maa hans gjerning ogsaa understøttes av de fromme og hellige paa jorden. Det sker ved at der læses *ssjælemesser* og ved en særlig kultus med pantominer og haandbevægelser hvorved man sætter sig ind i de fortabtes sted og under *lidelser* fører de ulykkelige frem til frigjørelse.

Ogsaa blandt de andre mere loviske skoler inden buddhistsamfundet i Kina er der en række tilknytningspunkter for den kristne forkyndelse om Guds rike. Men det vilde føre for langt om vi skulde forfølge dem her. — Hvad der er sagt vil visselig være tilstrækkelig til at vise at der er en hel del tankeglimt og dunkle anelser som først kommer til sin ret om buddhisterne taktfuldt og viselig ledes hen til den historiske Kristus Jesus. —

Underlig at tænke paa at just disse mennesker, som paa en maate har saa mange betingelser for at komme med i riket hittil har staat saa helt utenfor. —

Det kan ha mange grunde. Først buddhistmunkenes avstængthet fra udenverdenen og den apathiske ro og forstenede dorskhet hvormed de ofte ruster sig overfor de besøkende. Dernæst kan det hænge sammen med det vrangsyn som præger saa mange missionærer i deres forhold til munkene: Fordi de har set i landsbytemplerne eller ellers en skare dypt sunkne døgenigter blandt munkene, derfor gaar de ut fra at hele samlingen er «a bad lot». Grunden kan ogsaa være den at man føler sig at staa overfor det kolossale, saa man ikke vet hvor der skal begyndes.

Her er vi visselig ved hovedgrunden: *man har hittil manglet et for buddhistsamfundet avpasset missionsapparat.* — Vore almindelige missionsstationer og institutioner naar ikke ind blandt buddhisterne. Det er blot rent tilfældig og ekstraordinært at der kommer munker til møterne. De maa nemlig ha et sted hvor de uten at føle sig genert kan gaa ind og ut i frihet som buddhistmunker iført sin munkedragt og følgende sin vegetarianske spiseseddel, et sted hvor de kan finde et broderskap der samles i meditation og stemningsrike, høitidelige gudstjenester.

Derfor er det at vi som allerede tidligere nævnt her i tidsskriftet i redaktørens forstaaelsefulde artikel, maa ha et større *institut,* der efter sit *ydre anlæg* væsentlig blir som et kloster, men efter sit indre væsen en *transformator,* der bringer buddhistmunkene tilbake til menneskesamfundet som fornyede og av Kristus frigjorte mennesker. — Med andre ord, vort *maal er ikke at danne*

en permanent munkekirke i Kina, men vel *et kristent brodersamfund*, der maa *staa sammen for en tid for at kunne skape den hellige atmosfære, den vældige aandsmagt som fremfor noget andet maa være vort arbeidsredskap* og *vor arbeidskraft* i dette vanskelige og særprægede arbeide.

Dette er som man vil forstaa et meget vigtig punkt. Og da flere just her har reist betænkeligheter benytter jeg anledningen til at gi en nærmere forklaring.

Om vi skulde, som enkelte har nævnt, søke at vinde buddhistmunkene for Guds rike og saa, naar de var vundne, øieblikkelig la dem gaa ind i de andre missionskirker, da vilde vort arbeide bli en «paa stedet marsch» og nogen dypere indvirkning paa buddhistsamfundet vilde være utelukket. Thi skal vi kunne gjøre os haab om at naa ind i den gjennem aarhundreder grundfæstede buddhistiske borg og *vinde* (ikke overvinde!) buddhisterne *indenifra*, da maa vi først og fremst ha en samling av kristusgrepne mennesker, som i *én aand* og i *samlet fylkning* kan vove indrykningen. Thi buddhismen i Kina repræsenterer paa sin side ikke *bare* famlende sandhetssøken og ædel frelsestrang med mange lysstreif og rike tilknytningspunkter. Den huser ogsaa i sin borg et væld av mørke, av opløsende og gudforlatt filosofi, av dystre slagskygger fra animismens sfærer av «*fyrstendømmer*» og «*magter*».

Mot denne organiserede aandsmagt maa der stilles *en hellig aandskraft fra Gud*. Men denne aandskraft frembringes ikke paa mekanisk vei selv om det ydre apparat blir aldrig saa fuldkommet. Den skapes kun i levende menneskehjerter som lever troens liv med Kristus og formidles blot gjennem levende menneskeliv som stiller sig helt til Kristi tjeneste i aandens hellige enhet.

Men slik som vort haab i Kina først og fremst staar til *de mennesker* som blir grepne av Kristi aand, slik er det ogsaa med det hjemlige arbeide for den store sak: vort haab staar til de *mænd og kvinder* for hvem Kristi rikssak er livets store hovedsak, slike mennesker som ser klart de store muligheter som der gjennem dette arbeide aapner sig for Kinas kristianisering. Jeg har en levende følelse av at der er mange slike mænd og kvinder rundt omkring i de nordiske lande. Ja selv fra Tyskland, Holland, Schweiz og Amerika har jeg mottat meget opmuntrende uttalelser. Jeg tviler heller ikke paa at disse interesserede vil vite at finde den form for aktiv deltagelse og understøttelse av arbeidet, som falder naturligst og bedst paa de forskjel-

lige steder, enten det er ved dannelsen av grupper, foreninger eller lignende. Helst ønsker vi at se arbeidet *forankret i de allerede igangværende missionsorganisationer i hjemlandene* for ikke yderligere at skulle øke det ydre maskineri.

Det er da ogsaa med dyp taknemmelighet jeg her meddeler at en saadan forankring er skeet ikke bare i mit fødeland Norge, idet vort gamle, kjære *Norsk Missionsselskab* har optat arbeidet, men at noget lignende er skeet i vort broderland Sverige gjennem *Svenska Kyrkans Mission.* Igaar, 26de september, under det «Elfte kyrkliga mötet i Stockholm» besluttede Svenska Kyrkans Missionsstyrelse at gaa med i arbeidet og saa snart som mulig at utsende sin egen mand, en theolog.

I Danmark er der dannet en gruppe, som arbeider for saken, likesom vi ogsaa har faat knyttet til os en dansk arkitekt, som vil være med at opføre institutet. —

Efter speciel indbydelse skal jeg over nyaaret foreta en reise til Amerika for end yderligere at opmuntre interessen for den nye missionsgren derborte.— Og saa haaber jeg da næste september at faa drage østover for at begynde det vældige og ansvarsfulde, men ikke mindre lovende arbeide i Kina, det arbeide som allerede omgives av saa megen interesse og forbøn blandt Kristi discipelskare i Norden. —

p. t. Stockholm, 27de september 1921.

Karl Ludvig Reichelt.

LITTERATUR

Min vildmark av *Hjalmar Westeson.* Virkelighetsskildringar. Svenska kyrkans Diakonistyrelses bokförlag.

Kyrkoherde Westesons bok bestaar av en række skildringer av det daglige liv i Karesuando og berétninger om forfatterens reiser rundt blandt lapperne i det nordlige Sverige og i Norge. Der er en egen stemning over alle disse virkelighetsskildringer, de er egte og fordringsløse. Overalt møter man forfatterens dype religiøse glød, bestandig den samme brændende kjærlighet til fjeldfolket, ødemarkens barn. Westeson er først og fremst prest med liv og sjæl, men han nyder altid med sit kunstnerøie det maleriske og storladne ved livet i vildmarken og han ser det eiendommelig menneskelige hos sine kjære ødemarksbarn og fryder sig over de festlige situationer og pudsige samtaler.

Men hans sterke og varme tro er det som bærer boken. — En smule sværmerisk virker den dog i sin helhet med den sterke betoning av vildmark og ødemark; men den svenske lappeliteratur er i det hele romantisk anstrøken, ja i langt høiere grad end denne bok. Interessen for lapperne og deres liv er ogsaa ganske anderledes vaaken i Sverige end hos os. Derom vidner det, at Westesons bok paa ganske kort tid er kommet i 3 oplag.

Han har øiensynlig selv en skræk for at bli romantisk og kalder sin bok virkelighetsskildringer, hvilket den ogsaa er, men han lægger ofte hele virkelighetslivet i et høiere plan og gjennemfører det konsekvent, f. eks. i den vakre skildring av Karesuanda: «Bågen och Lugnavatnet».

Bokens perle er efter min mening en beretning om en underlig konfirmant «Lumi Pekka», hvor forfatterens intensitet og varme slaar en sterkt imøte, mens et enkelt kapitel «Swensson & co.» skurrer i tonen. Det gjør derimot ikke flere kapitler som er skrevet av forfatterens hustru, man merker næsten ikke en ny pen.

Sproget er malerik og livlig, kanske litt blomstrende for norske øren. — Jeg har sjelden læst en bedre skildring av et teltinteriør end følgende som forresten er et utdrag av pastor Bohlins dagbok, da han fulgte Westeson til lapperne i Norge:

«De två kaffekopparna vandra fram och tilbaka ur hand i hand, sockerbitarne slänges över til vederbörande, som med van hand tar imot; blir det något över, slänges det tilbaka til värdinnan. Alla «dricka på bit» och från fatet. — Uppefter kåtastängarna i röken hänga sockerpåsar, korv, kött och med torkad renmjölk fyllde renmagar og vad iövrigt kan finnas lämpligt. Husgerådet står på golvet bredvid värdinnans plats och utmärker den samma. En brokig, färgstark tavla som varje ögonblick har nya detaljer att uppvisa. Alle rörelser äro

stilla og lugna, ingen brådska i något, utom då hundarna bli för närgågna mot matbiterna. Det är forunderligt vad de tåla stryk, sparkar och slag och hårsdragning desse lapphundar, de kastas och slängas och släpas som andra knyten, men intet tar på deras goda humör. — Lapska och finska hörs omväxlande, det ena liksom hoppar fram, lätt och lustigt, finskan rinner mera sjungande mjukt. Tobakssaften spottas med vana och behag mot höiden, råkar i, bredvid, eller bakom, hundarna gläfsa mot hvarandra, barnen sitta stilla och tysta.»

— Alle som har været i et lappetelt, kjender sig igjen her. De friske og egte skildringer og de mange, ualmindelig vakre fotografier gjør boken tiltrækkende for de aller fleste, men det er særlig de, hvem kristendommens sak blandt lapperne ligger paa hjerte, som vil ha glæde av boken. Hvor ganske anderledes frisk og opløftende og rigtig virker den ikke end de forskjellige missionsindberetninger fra Finmarken man fra tid til anden kan læse. Og Westesons vildmarks barn er de samme som deres brødre paa den anden side grænsen i Kautokeino. Samme glade og friske præg over folk og liv, de samme synder og den samme trang til «andagassi»! (forladelse).

Et underlig folk, saa mangfoldig i al sin enkelhet.

Kautokæino.

Magna Smith.

NOTIS

Studentene i Norden

pleier å rå grunnen i Kirke og Kulturs oktoberhefte, men iår er vi blitt enige om å ta en pause. Ikke fordi den kristelige studenterbevegelse spiller noen forminsket rolle; ikke fordi vi ikke vil holde fast på denne ordning med et slikt hefte til bånd mellem Nordens studenterbevegelse innbyrdes og mellem dem og Kirke og Kulturs lesere; heller ikke fordi de foregående års hefter ikke har vært til glede både for studenter og abonnenter; men simpelthen fordi vi frem for alt vil at heftet skal være *godt*, og efter samråd med bevegelsens menn er enige om at man ikke på sommerens møter har havt særlige ting som egner sig for vårt hefte. De tversnitt gjennem de forskjellige nasjonale forbunds liv som de respektive sekretærer har levert hvert år, mente man kanskje vilde virke friskere om der gikk litt lengere tid mellem hver enn ett år. Forholdene er ikke særlig forandret fra ifjor.

Vi ønsker vel møtt studentene neste år!

Red.